

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

R.D. Anderson

Gods beeld, de vrouw,
en de huwelijksrelatie

65

B. Luiten

Antwoord aan
dr. R.D. Anderson

MEDITATIEF

R. ter Beek

Herformering

72

ACHTERGRONDEN

G. Kwakkel

Een uitdagend boek 3

73

SCHOOLDAG

B. Kamphuis

Het artikel waarmee de kerk
staat of valt

79

PRAKTISCHE THEOLOGIE IN KAMPEN

C.J. de Ruijter

Horen en preken

82

OPVOEDING EN ONDERWIJS

J.J.D. Baas

Hoe gaat het met de gerefor-
meerde scholen na 2000?

86

en verder...

Meeglezen

KERKELIJK LEVEN / R.D. Anderson

GODS BEELD, DE VROUW, EN DE HUWELIJSRELATIE

Een weerwoord aan ds. B. Luiten

In De Reformatie van 30 augustus jl. schreef ds. B. Luiten over het beeld van God in de vrouw, en dat m.b.t. de huwelijksrelatie. Ondanks vele waardevolle opmerkingen meen ik de hoofdlijn van zijn artikel te moeten weerspreken.

De redenering van ds. Luiten

Terecht vraagt ds. Luiten aandacht voor het feit dat de *mens* (man en vrouw) geschapen is naar het beeld van God. In dit opzicht (op zijn minst) zijn man en vrouw gelijkwaardig. Beiden dragen het beeld van God. Dit onderscheidt ze van de dieren als de kroon van Gods schepping. Het feit dat Adam eerst geschapen is doet hier geen afbreuk aan. Ook de vrouw is naar Gods beeld geschapen.

Daarnaast merkt ds. Luiten even terecht op dat na de zondeval het dragen van Gods beeld verbonden is aan Christus. Maar hierna gaat het met zijn redenering mis. Zonder

zich af te vragen wat er met het beeld van God in Gen. 1 : 26vv bedoeld wordt, gaat hij er van uit dat dit beeld besproken wordt in Efez. 5 : 22-33 en daar zijn inhoud krijgt. Zijn redenering loopt als volgt:

Man en vrouw zijn beiden beeld van God

Na de zondeval is dit beeld aan Christus verbonden

In Efez. 5 wordt Christus met de man vergeleken

ergo hier wordt het beeld van God in de mens uitgewerkt in Christus

Ds. Luiten stuit dan op het probleem dat alleen de man met Chris-

tus vergeleken **wordt** in Efez. 5. Is de **vrouw** ook niet het beeld van **God/Christus**? Dit probleem had moeten wijzen naar het feit dat er iets verkeerd in zijn redenering was, maar ds. Luiten zoekt een andere oplossing. Terug **naar** Genesis. Hier stelt hij dat 'God de vrouw als hulp schiep ... naar zijn beeld'. De **redenering** gaat voort als volgt:

De vrouw is als hulp voor Adam geschapen (als beeld van God)

Het woord 'hulp' wordt ook voor God gebruikt

ergo het woord 'hulp' impliceert 'omhoog kijken'

Het woord (begrip?) 'hulp' wordt ook bij Jezus gebruikt (Jezus 'helpt' gelovigen)

ergo wanneer de vrouw haar man

'helpt' draagt zij het beeld van **Christus/God**

Het beeld van God

Deze redenering gaat erg kort door de bocht. Ten eerste, wordt door ds. Luiten geen rekening gehouden met de Schriftplaatsen die uitdrukkelijk over het beeld van God in de mens spreken. **Wet** beeld van **God** **wordt** uitgelegd **aan** de hand van Efez. 5 : 22-33 waar noch de woorden noch het begrip 'beeld Gods' besproken worden. Paulus trekt daar een **vergelijking** waarin de man met Christus **vergeleken** wordt, en de vrouw met de gemeente.

Waarin bestaat het **beeld** van God volgens de Schrift en de belijdenis? Terecht heeft K. Schilder verwezen naar het verband van Gen. 1 : 26. De mens wordt naar het beeld van God geschapen opdat hij **over de aarde zou heersen**. In Genesis 1 **wordt het heersen over** de aarde direct gekoppeld aan het beeld Gods in de mens.

Maar dat is niet alles. De catechismus (v/a 6) **wijst terecht naar Efez. 4 : 24** als het stelt dat Gods beeld bestaat 'in ware gerechtigheid en heiligheid.' Paulus heeft het over het aandoen van de nieuwe **mens** in het Christenleven, de mens die 'naar (de wil van) God' geschapen is in waarachtige gerechtigheid en heiligheid.' De in onze vertaling toegevoegde woorden 'de wil van' **zijn** niet door Paulus geschreven. Hij zegt gewoon 'naar God geschapen'. Dat hij hier niet 'de wil van God' bedoelt, maar het beeld van God is duidelijk uit Kol. 3 : 10. Daar spreekt hij ook over het aandoen van de nieuwe **mens** die **vernieuwd** wordt 'naar het beeld van zijn Schepper.'

Na de zondeval is het beeld van de mens door zijn ongerechtigheid aangetast. Dat beeld komt weer tot zijn recht wanneer, door de nieuwe kracht van de Geest, de **mens** Gods wet in de praktijk begint te brengen. Dat is het proces van het afleggen van de oude **mens** en het **aan-**

doen van de nieuwe. Hierin hebben wij Christus als **onze grote** voorbeeld. Als gelovigen zijn wij 'bestemd tot gelijkvormigheid aan het beeld van **zijn** (d.w.z. Gods) Zoon', Rom. 8 : 29.

Hierin ligt het dragen van Christus' beeld in ons leven.

De vrouw als 'hulp'

Maar de vrouw als 'hulp' dan? Het **eerste** dat wij **moeten** zeggen is dat nergens in Gen. 2 wordt aangegeven dat de vrouw juist **als** hulp het beeld van God draagt. Het dragen van **Gods** beeld is niet eens in Gen. 2 aan de orde! Wat wordt er dan bedoeld met dat woord 'hulp'?

Ds. Luiten pleegt een **veel** voorkomend exegetische fout wanneer hij stelt dat **het** woord hulp **een** woord is 'waarin waardering, verwachting en vertrouwen' doorklinken. **Zelfs** stelt hij dat het woord inhoudt 'niet omlaag maar omhoog' kijken. Dit alles *omdat* het woord 'hulp' ook gebruikt wordt bij God. **God** is ons een 'hulp'.

Deze **fout** heeft James Barr in zijn beroemde *Semantics of Biblical Language* (Oxford University Press, 1961, p.218vv) benoemd 'illegitimate totality transfer'. Het wordt **gebruikt** wanneer wij de betekenis **van** een woord in **een** bepaalde plaats invullen door te **wijzen** naar **wat** dat woord in andere **specifieke** verbanden inhoudt.

Met andere **woorden**, als God onze 'hulp' genoemd wordt, moeten wij de **vraag** stellen of &t woord 'hulp' nu **betekent** 'iemand die omhoog bekeken moet worden' of het **verband** waarin dat woord **gebruikt** wordt ons laai zien dat dit vereist is. Vanuit de Schrift is duidelijk dat het woord 'hulp' op zich neutraal is, wat de waarde **van** de omschreven **persoon** betreft. Het houdt noch 'omhoog' noch 'omlaag' **zijn** in. Als het gebruikt wordt bij God, dan merken wij gelijk &t God als **hulp** boven ons staat. Maar datzelfde woord kan ook **gebruikt** worden **voor** de dienaars **van een koning** (Ezech. 12 : 14). Als ik de methode

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. R. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

K.J. BURGER, Groenestraat 142, 8261 VK
Kampen, Tel. (038) 3325972.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah.

Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

van ds. **Luiten** hier zou toepassen, dan zou ik **als** volgt kunnen **redene**ren:

In Gen. 2 is de vrouw de 'hulp' van de man

In Ezech. 12 : 14 zijn de dienstknechten van de koning zijn 'hulpers' (hetzelfde woord)
ergo de vrouw is als 'hulp' een (slaafse?) **dienstknecht** van haar man

Ook dit zou verkeerd zijn. Het verband in Gen. 2 moet aangeven hoe deze relatie ingevuld moet worden. In Gen. 2 : 18 stelt God dat het niet goed is dat Adam alleen zij. De Here wil hem een hulp maken die bij hem past. Maar God gaat niet gelijk de vrouw maken. Eerst wordt vermeld dat de Here al het gedierte des velds en het gevogelte des hemels formeerde. Juist deze bracht hij tot Adam. Adam ging al deze dieren en vogels onderzoeken en benoemen, maar tot zijn verdriet vond hij onder hen geen 'hulp die bij hem paste'. Bij het onderzoek onder de dieren was Adam op zoek naar deze passende hulp. Verondersteld wordt dat in zekere zin de dieren hem een hulp waren. maar niet een hulp die bij hem paste. God bouwde daarvoor de vrouw. Daarin vond Adam de passende hulp. Hoezo passend? Zij was eindelijk (v. 23) een van zijn gebeente en vlees van zijn vlees. De volgende verzen geven aan dat dit mede te maken heeft met de mogelijkheid tot seksuele omgang en dus voortplanting (vgl. Gen. 1 : 28). Eva, als medemens van Adam zou hem tot hulp kunnen zijn in het vervullen van zijn opdracht om over de aarde te heersen en die aarde te vervullen. Hierin deelt zij ook in dit aspect van het beeld Gods, maar wel onder de leiding van haar man. Dat er hier bij dit tot hulp zijn toch wel een bepaalde gezagsrelatie is, wordt duidelijk om de volgende redenen. Ten eerste is de volgorde van de schepping hier belangrijk. Adam wordt eerst geschapen, &n Eva. Adam krijgt eerst de opdracht

om de hof van Eden te bewerken en te bewaren (Gen. 2 : 15). Alleen als blijkt dat hij alleen is, wordt er een hulp voor hem gemaakt. Ook de apostel Paulus zag in dat deze volgorde een gezagsrelatie aanwijst:

Ik sta niet toe, dat een vrouw onderrecht geeft of gezag over de man heeft; zij moet zich rustig houden. Want eerst is Adam geformeerd, en daarna Eva (2 Tim. 2 : 12-13).

Ten tweede, nadat de vrouw geformeerd is, gaat Adam haar een naam geven (Gen. 2 : 23), gelijk hij al de dieren benoemd had. Hierdoor oefent hij zijn leiding over datgene dat onder zijn gezag valt.

Heer

Om zijn ideeën over de relatie tussen hoofd en hulp te ondersteunen, biedt ds. Luitensen bepaalde uitleg van 1 Petr. 3 : 6 aan, waar opgemerkt wordt dat Sara Abraham haar 'heer' noemde. Ds. Luiten stelt dat dit te maken zou hebben met de bijzondere vernederende omstandigheden waarin Sara, ten opzichte van Abraham, verkeerde. Hierbij ontgaat het hem dat de aanduiding 'heer'/'meester', of dat nu adon of (meer gebruikelijk) baal is, in het Hebreeuws de technische term is voor de man binnen een huwelijksrelatie. Voor adon zie (in het Hebreeuws), b.v., Gen. 18 : 12; Richt. 19 : 26-27; 1 Kon. 1 : 17; Ps. 45 : 12. Voor baal zie, b.v., Exod. 21 : 3, 22; Deut. 24 : 4; 2 Sam. 11 : 26; Spr. 12 : 4; 31 : 11, 23, 28; Joël 1 : 8; vgl. Jes. 54 : 5; Jer. 3 : 14; 31 : 32. Ook het verwante Hebreeuws werkwoord voor 'trouwen' (baal) betekent letterlijk 'heer van worden' (zie, b.v., Deut. 21 : 13; 24 : 1; Jes. 62 : 5; Mal. 2 : 11). De vrouw wordt dus ook soms 'beheerde' (b'ulah) genoemd (zie Jes. 54 : 1; 62 : 4-5; Gen. 20 : 3; Deut. 22 : 22). Door middel van deze terminologie wordt de gezagsrelatie binnen het huwelijk duidelijk aangegeven.

Efez. 5 en het hoofd-zijn

Dat leidt mij tot enkele opmerkingen over wat Paulus over de huwelijksrelatie te zeggen heeft in Efez. 5. In dit verband wil ik ook hier en daar reageren op wat ds. Luiten te zeggen heeft in Rapport *Studiedeputaten Eredienst: Bijlage C*.

In 5 : 18 vermaant de apostel Paulus zijn lezers niet van wijn dronken te worden, maar veel liever vervuld te zijn met de Heilige Geest. Dan in vers 19 suggereert hij vier manieren waarmee dit gedaan kan worden (dit door middel van opvolgende participia in het Grieks)¹:

1) *spreekt onder elkander in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen*

1I) *zingt en jubelt de Here van harte*

1II) *dankt te allen tijde in de naam van onze Hars Jezus Christus God, de Vader, voor alles*

1V) *weest elkander onderdanig in de vreze van Christus*

Dit laatste punt wordt dan verder uitgewerkt in Efez. 5 : 22 t/m 6 : 9. Men is met de Geest vervuld door acht te geven op de manier waarbij hij/zij onderdanig behoort te functioneren. Paulus beschrijft drie verschillende relaties die onderdanigheid vereisen:

I) *vrouwen aan hun mannen (5 : 22-33)*

1I) *kinderen aan hun ouders (6 : 1-4)*

1II) *slaven aan hun meesters (6 : 5-9)*

Bij elk voorbeeld van onderdanigheid omschrijft hij ook hoe de gezag-dragende persoon zich moet gedragen. Bij het eerste voorbeeld (de onderdanigheid van de vrouw aan haar man) is Paulus uitvoeriger en gebruikt hij daarbij een vergelijking tussen Christus en zijn gemeente.

Men maakt soms problemen over de verschillende invulling van 'ge-

zag' bij de verschillende relaties (b.v. heren-slaven, ouders-kinderen). Ontnuchterend is het feit dat de apostel Petrus er geen **probleem van maakt**. Hij gebruikt precies dezelfde woorden voor de relatie tussen **huisslaven en meesters** als voor de relatie **tussen** vrouwen en hun **mannen** (1 Petr. 2 : 18 en 3 : 1). Het begrip **'gezag'** houdt ook meer in dan iemand aan iemand anders **toevertrouwen** (contra ds. Luiten, *Bijlage C: Rapport Studiedeputaten Eredienst*, p. 187). Onderdanig zijn aan de man (1 Petr. 3 : 1) heeft te **maken** met **gehoorzaamheid** (1 Petr. 3 : 6). Deze 'gehoorzaamheid' is precies **hetzelfde** woord als elders gebruikt wordt voor **&** houding tussen slaven-meesters en ouders-kinderen (vgl. Kol. 3 : 20, 22; **Efez. 6** : 1, 5). Het verschil in deze relaties heeft te maken met de **taken** die de gezagdragers en onderdanigen hebben, de middelen waarmee zij hun **gezag mogen** hanteren, en andere factoren die hun relatie beïnvloeden. Enkele **voorbeelden**: Een meester hoeft zijn slaaf niet lief te hebben **op** de **manier** waar hij zijn **vrouw** liefheeft. Slaven hebben de taak om het werk **van hun** meester uit te voeren. Zij zijn werktuigen, en indien zij niet **meewerken** **mogen** zij **lijfstraf** verwachten. Vaders hebben de **taak om hun** kinderen **op** te **voeden**. Mogelijke lijfstraf **staat** in dit **kader**. Mannen mogen hun **vrouwen** niet bezien als hun persoonlijke slaven, noch als kinderen die **opgevoed** moeten worden. Zij voeren (als **gezagdrager**) de leiding binnen het **gezin**. Vrouwen worden opgeroepen om hun gemghoofd-zijn vrijwillig aan te nemen. Hun **taak** zit **voornamelijk** in het **huishoudelijk** bezig zijn (inbegrepen het baren en opvoeden van de kinderen), vgl. Tit. 2 : 4-5; 1 Tim. 2 : 15.

In **Efez. 5** : 23 geeft Paulus de **reden** aan waarom de **vrouw zich** onderdanig bij haar man moet opstellen. De man is het hoofd van zijn vrouw gelijk **Christus van zijn gemeente**. Dit geeft aan dat het begrip

'hoofd-zijn' te **maken heeft** met 'gezag-dragen'.² Er is een **gezagsrelatie** tussen de man als hoofd en de vrouw als onderdanige. Dit strookt ook met het gebruik van deze **woord-stam** in de Griekse taal waar het vaak gebruikt wordt voor de chef of **topman** in een organisatie (cf. **LSJ** kefalaios³ II.3). **Men** **vergelijkt** ook het Oude Testament, Deut. 1 : 13.

Aan het eind **van vers 23** **zegt** Paulus, echter, iets meer: letterlijk, 'Hijzelf (d.w.z., Christus) is ook Zaligmaker van het **lichaam**.'⁴ Dat **Paulus** hier een nieuw **punt**, naast het hoofd-zijn, **aan de orde gesteld** heeft is duidelijk uit een **letterlijke** vertaling van het volgende vers. 'Maar gelijk de gemeente **onderdanig** is aan **Christus, zo ook de vrouwen** aan hun mannen, in alles.' Hoewel hij het Zaligmaker-zijn van Christus vermeld heeft, is zijn **eigenlijke punt** op dit **moment** het 'hoofd-zijn van Christus/de **man** tegenover het onderdanig zijn **van de gemeente/** de vrouw. Het woord 'maar' wil **zeggen** dat **ondanks** het Zaligmaker-zijn van Christus, de verplichting tot onderdanigheid (ten opzichte **van** het hoofd) nog **steeds** geldt. De **strekking van het onderdanig zijn** wordt **door** Paulus zelfs **benadrukt** met de **woorden** 'in alles'.

In vers 25 komt Paulus toe om enkele woorden te **spreken tot & man**. Hij heeft het hier **niet** over hoe de man het best **zijn** vrouw **kan** regeren, maar over de lief& die de **man** voor zijn vrouw behoort op te brengen. Paulus wil direct ingaan op iets dat een **motiverende** factor moet zijn **om** te voorkomen dat de **gezagspersoon** misbruik **maakt van zijn** positie. Hetzelfde doet hij ten opzichte van de vader **tegenover zijn kind** (6 : 4) en de heer tegenover **zijn** slaven (6 : 9). In de **versen 25-33** werkt Paulus **zijn** **vergelijking** tussen Christus en de man verder uit, nu met **betrekking** tot het Zaligmaker-zijn **van Christus**. Als Zaligmaker van zijn gemeente

heeft Christus zijn gemeente **zo lief** gehad dat hij **voor** haar **gestorven** is. Hij heeft haar gereinigd en **geheiligd**. Hoewel **Paulus** er zich **wel** van bewust **is** dat de man zijn vrouw niet zalig **kan** maken (dat kan **God** alleen), moet de man wel **Christus'** liefde daarin **proberen** te volgen.

Dit punt wordt verder door Paulus benadrukt door **het** beeld van 'hoofd' (man) tegenover 'lichaam' (vrouw) uit te werken op een organische **manier** naar aanleiding **van Gen. 2** : 24. Als Gen. 2 : 24 stelt dat **man** en **vrouw een** lichaam zijn, en als de man het hoofd is, dan **zal** hij vanzelfsprekend de rest van **zijn** lichaam liefhebben en dat goed verzorgen. Paulus impliceert hier dat het mede een **taak** van de man is om zijn **vrouw** te voeden en **koesteren**. Dit kan **uitgewerkt worden** zowel op het geestelijke vlak als in zijn roeping tot kostwinner.

Wat zijn de gevolgen met betrekking tot het **huwelijksformulier**?

Het **bestaand** formulier in het Gereformeerde Kerkboek geeft terecht **aan**, dat het hoofd-zijn van Christus over zijn gemeente, en dat **van** de man over zijn vrouw, **te maken heeft** met het dragen van **gezag**. De gemeente, zowel als de vrouw, hebben zich te **gehoorzamen** aan hun hoofd. De **man moet**, in navolging van Christus, zijn taak als hoofd **met liefde vervullen**.

Het door de synode van 1996 **vrijgegeven** **formulier** verwacht het **hoofd-zijn** van Christus **en de man** met het lief-hebben, alsof liefhebben de uitwerking **van** het hoofd-zijn **op** zich is. Dit is misleidend en kan niet **worden** afgeleid uit Paulus' woorden in Efez. 5. Liefde **en zelfverloochening** is de **manier** waarop het **hoofd-zijn** behoort uitgeoefend te worden, niet het hoofd-zijn **op** zich. Deze **verandering** heeft als gevolg **dat** de begrippen **'gezag'** en 'gehoorzaam zijn' niet langer een **plaats** hebben in het voorstel.

Om deze reden alleen (afgezien van andere problemen) moet het nieuw voorgestelde formulier afgekeurd worden.

Dr. R.D. Anderson is predikant van de gemeente te Valkenburg (ZH.) en die te Katwijk.

¹ Letterlijk schrijft Paulus dus: 'Wordt vervuld met de Geest sprekende onder elkan- der..., zingende en jubelende Here..., dankende te allen tijde..., elkander onderda- nig wezende in de vreze van Christus.

² De constatering dat het woord 'gezag' in Ef. 5 niet voorkomt is niet ter zake. De vraag of het begrip gezag daar inbegrepen is (contra Luiten, a.w., p. 186).

³ Contra Luiten, a.w., p. 186.

⁴ De Nieuwe Vertaling leest: 'Hij is het, die zijn lichaam in stand houdt' maar dit is al- leen een poging om wat er letterlijk staat te interpreteren. De Staten Vertaling leest: 'en Hij is de behouder des lichaams'. In een voetmoot meldt de Staten Vertaling terecht dat het woord 'behouder' ook als 'Zaligma- ker' vertaald kan worden.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door
overmaking van de kosten
op postrekening 40 60 40
t.n.v. De Reformatie-Goes,
onder vermelding van jaar-
gang en nummer.

Dit zijn de kosten
(incl. porto):

1 ex.: £ 3,35

2 ex.: £ 6,00

3 ex.: £ 8,65

4 ex.: £ 10,60

5 ex.: £ 12,55

Na ontvangst van het bedrag
wordt uw bestelling per om-
gaande uitgevoerd.

ANTWOORD

AAN DR.

R.D. ANDERSON

B. Luiten

Kerke- lijk leven

*In totaal ontving ik een drietal brieven naar aan-
leiding van mijn artikel 'Ook de vrouw draagt
Gods beeld' in De Reformatie van 30 augustus
1997. Het was niet goed te doen deze drie samen
te vatten, omdat dan ieders betoogtrant verloren
zou gaan. Daarom is gekozen voor het publice-
ren van één van de brieven in zijn geheel, in het
vertrouwen dat daarmee ook de anderen zich in
grote lijnen beantwoord zullen weten. De reactie
van dr. R.D. Anderson leende zich hiervoor het
best, zowel vanwege de duidelijkheid als de stel-
ligheid waarmee hij positie kiest.*

Allereerst wil ik mijn collega be-
danken voor de moeite die hij nam
om zijn bezwaren zo uitgebreid te
beschrijven. Want er zullen wel
meerdere zijn, die ondanks mijn
argumentatie zich in deze manier
van redeneren herkennen. Daarom
willen wij het gesprek publiek voe-
ren, om samen tot beter inzicht in
de Schrift te komen.

Toch, wanneer ik op zijn schrijven
inga, wil ik daarbij één voorbehoud
maken. Anderson geeft namelijk
terloops ook kritiek op mijn studie
die gepubliceerd werd in het Rap-
port Studiedeputaten Eredienst (als
bijlage C), dat uitgebracht werd op
de laatstgehouden generale synode.
Maar hij komt niet verder dan het
citeren van enkele flarden uit deze
studie van meer dan tien bladzijden
klein gedrukte tekst. Op deze ma-
nier krijg ik niet het gevoel dat hij
die studie recht doet, en voel ik mij
ook niet groepen die naar de le-
zers toe te verdedigen. Ik zal mij

dus beperken tot wat Anderson te
zeggen heeft over mijn artikel in
De Reformatie.

Beeld van God

Het eerste bezwaar van Anderson
is, dat in mijn schrijven het beeld
van God niet goed uit de verf komt.
ik zou het verwarren met het hoofd-
zijn van de man, zoals daarover ge-
sproken wordt in Ef. 5. En ik zou
ten onrechte het hulp-zijn van de
vrouw erbij betrekken. En vervol-
gens zou ik het hoofd-zijn van de
man verwarren met het liefhebben.
Op die manier zou ik dan begrip
pen als gezag en gehoorzaamheid
laten verdwijnen.

Inderdaad gaan reeds op dit punt
onze gedachten uiteen. Wat is be-
doeld met 'beeld van God'?
Terecht koppelt Anderson dit aan
het 'heersen over de aarde'. Het
beeld van God is geen standbeeld,
maar een activiteit: de mens zal

heersen en zorgen zoals Hij, in **heel** zijn **doen** en laten zal hij laten zien wie de Schepper is.

Tot zover geen verschil tussen **Anderson** en mij.

Maar dan laat Anderson die **actieve** uitleg los, wanneer hij schrijft dat het beeld Gods **bestaat** 'in ware gerechtigheid en heiligheid', volgens v+a 6 HC. Hier beperkt hij het beeld van God tot de **kwaliteiten** die **nodig** zijn om dat beeld te dragen, en **daarin** heeft hij K. Schilder **zeker** niet aan **zijn** zijde. Citaat van deze kamper hoogleraar: 'In Genesis 1 is **niet dit de eerste vraag: wat voor kwaliteiten heeft de mensch?** Doch de andere: **wat** is zijn missie, **zijn** taak, zijn kosmische roeping?' En even verder schrijft Schilder: 'In den mensch **wordt** God op aarde zichtbaar, laat Hij **zich** zien, wordt Hij **bekend**.'²

Deze interpretatie is geheel overeenkomstig onze belijdenis in HC v+a 6, **waar onze** schepping naar het beeld van **God** zo omschreven **wordt**: 'in ware gerechtigheid en heiligheid, **opdat** hij **God, zijn Schepper, naar waarheid kennen, Hem van harte liefhebben en met Hem in de eeuwige heerlijkheid leven zou, om Hem te loven en te prijzen**'

Juist dit cursief gedrukte, de **activiteit**, laat Anderson in zijn omschrijving weg. Later corrigeert hij dat nog enigszins, **wanneer** hij **schrijft**, dat het beeld **van** God weer tot zijn recht komt **als** de mens Gods wet in praktijk begint te brengen. **Maar** toch, de **breedte** van de activiteit in het dragen van Gods beeld is **hier** buiten het blikveld geraakt.

En **dat** speelt de auteur parten, want op die manier kan hij stellen **dat** in Ef. 5 het beeld van God helemaal niet aan de orde is, in de **zorg** van de man voor **zijn** vrouw.

Uiteraard is dat daar juist **wel** aan de orde! **Christus** vernieuwt **ons** door **zijn** Heilige Geest naar zijn **beeld**, opdat wij met ons hele leven tonen, dat **wij** God dankbaar zijn voor zijn **weldaden** en opdat Hij door **ons** geprezen wordt (v+a 86 HC). '**Met ons hek leven**', valt

daar het huwelijksleven buiten? Uiteraard niet! **Nee, zegt** ook Ef. 5: juist naar zijn vrouw toe laat **de** man zien **wie** Christus is.

Ook de vrouw

Anderson stelt **ook**, dat in Gen. 2, bij de schepping van de vrouw, het dragen van Gods beeld niet aan de orde is. Een **vérgaande** stelling, zonder enige argumentatie. Het enige wat Anderson aandraagt hiervoor is de **constatering**, dat het beeld van God in Gen. 2 niet wordt genoemd.

Maar sinds wanneer lezen wij zo de **bijbel**, in losse hoofdstukken? Horen Gen. 1 en 2 niet bij elkaar? Gen. 1 vermeldt, **dat** God de **mens** schiep naar zijn beeld; Gen. 2 **beschrijft**, hoe Hij dat deed; is dan in hoofdstuk 2 het beeld **van** God niet aan de orde?

De **vraag** stellen is haar beantwoorden.

Bij elkaar geraapte teksten?

Anderson constateert bij mij de **fout**, **dat** ik teksten bij elkaar raap, waarin 'hulp' **alleen** wordt **betrokken** op **God**. Op die manier zou ik ten onrechte de hulp van de vrouw een goddelijke inhoud geven. Mijn collega zou **dan nog wel** andere teksten over 'hulp' weten, bijv. als het gaat over de koning en zijn helpers. Gelden die dan ook voor de vrouw? Mijn reactie hierop zou kunnen zijn, dat Anderson wellicht zelf de fout **maakt**: die hij bij mij meent te ontdekken.

Wanneer **Gen. 1 en 2 samen** laten zien, dat **God** (ook) de vrouw schiep naar **zijn eigen beeld en zó als hulp voor de man, dan** legt de Schrift **immers** zelf het verband tussen 'hulp' en 'Gods beeld'. **Van** daaruit ligt het **voor** de hand, dat je bij de invulling van die hulp let op God, en niet bijv. op de knechten van David. Er **zijn** inderdaad **tal van** teksten over hulp in de bijbel, **van** evenzovele **mensen**, maar het zou willekeurig zijn die in te lezen

in Gen. 2. Want in dit hoofdstuk is het verband, dat de mens, in heel zijn **doen en laten**, God zal laten zien.

Hier gaan de gedachten van Anderson en mij inderdaad wel ver uit elkaar. **Maar** hoe komt **dat**? Omdat hij vanuit het algemene woord 'hulp' (los van Gods **beeld**), **voor** de vrouw eigenlijk niet verder komt dan dat zij past bij de man. Het woord wordt op die manier puur menselijk geladen, en **zó** komen ineens de leiding en het gezag van de man uit de lucht vallen.

Gezag?

Een aantal argumenten voegt Anderson daar nog **aan** toe, aan het slot van zijn **pericoop** over de vrouw als hulp.

Als eerste noemt hij de volgorde in de schepping **van** man en vrouw. Daarom zou de man gezag over haar hebben.

Die volgorde is juist, maar **Anderson hanteert haar** alsof het een rangorde **zou** zijn. Hier brengt hij te weinig in rekening, dat man en vrouw, zij het na elkaar, toch dezelfde hoge positie hebben ontvangen als dragers van Gods beeld. **Terecht zegt** daarom het door **Berkel** vrijgegeven **huwelijksformulier**, **dat** de man **zijn** vrouw zal **voorgaan**. Hierin wordt **Gods** volgorde beleden. Maar woorden als 'gezag' worden vermeden: de vrouw is **niet** de ondergeschikte van de man.

Vervolgens noemt Anderson als argument voor het **gezag** van de man, dat eerst aan hem de opdracht werd gegeven de hof van Eden **te bewaren** (Gen. 2 : 15).

Hierop zou ik **willen** zeggen, dat nog eerder aan man en vrouw **samen** de **hele** aarde werd **toevertrouwd** (Gen. 1 : 28). Samen zullen zij heersen, niet over elkaar, maar over de schepselen.

Ten derde wijst Anderson op 2 Tim. 2 : 12-13, waar staat dat de vrouw geen gezaghebbend onderrecht zal geven aan de **man**.

Geheel **akkoord**! Maar welke **bezijskracht** heeft dit? Moet hieruit

blijken, dat de man van **nature gezag heeft** over de **vrouw**? De context is veeleer, dat ambtelijk gezag aan de **man** zal worden toevertrouwd.

Tenslotte noemt Anderson het een daad van gezag, dat Adam aan zijn vrouw een naam gaf: Eva. Zo gaf hij immers ook aan de dieren een naam?

M.i. geeft het verband van Gen. 3 geen aanleiding, om uit deze **naamgeving** een dergelijke conclusie te trekken. Aan de orde is, dat de mens en zijn vrouw zich gelovig vasthouden aan **Gods belofte**, dat er **ondanks** alle gebrokenheid leven zal zijn! Adam noemt zijn vrouw Eva, 'moeder van alle levenden', nog **voordat** er één kind geboren is. Is dat een daad van **gezag**, is dat de invalshoek? Het is een **daad** van geloof, van (nog) niet zien en **toch** vast **vertrouwen**! En zeker, daarin gaat de **man** zijn vrouw voor, naar **Gods** bedoeling. Maar de vergelijking, dat Adam haar een **naam** gaf zoals **hij aan de dieren** een **naam gaf**, doet m.i. te kort aan de gehele eigen positie van de **mens**, in dit geval de vrouw.

Heer

Welke conclusie **mag** je **trekken** uit een **beschrijving** van een situatie? Die vraag kwam bij mij op, toen collega Anderson ging argumenteren vanuit het woordgebruik onder de Joden ten tijde van het Oude Testament.

M.i. is dit spraakgebruik geheel in de lijn van Gen. 3 : 16, waar **God** zei dat de man (na de zondeval) **over** de vrouw **zou** gaan **heersen**. Vroeger is daar een bevel in gelezen, **sen** 'ordinantie Gods'. Maar dat is al veel eerder uit het huwelijksformulier geschrapt. Want het staat er niet als **Gods wil** of zo, integendeel: het wordt genoemd in één adem met de moeiten **van** de zwangerschap **en** de weerstand van de aardbodem. Allemaal gevolgen **van** de zondeval. **God** noemt **ze**, want ze zullen er zijn. Maar die gevolgen zullen ook **bestreden** mogen

worden, **en** juist christenen zullen dat doen, want zij kennen Gods wil **van** den beginne. De pijn bij de **bevalling** wordt verlicht, met tal van middelen wordt **ook** een schrale aardbodem vruchtbaar gemaakt, en in **het** huwelijk wordt gezocht naar **de** praktijk van **de** echte twee-eenheid waarin man en **vrouw heel het** leven delen.

Daarom moeten we aan louter beschrijvingen van situaties na de zondeval geen **normen** ontleen, en **zeker** niet wanneer Gods wil vanaf het begin anders is geweest. Wat nu concreet 1 Petrus 3 betreft, het is jammer dat Anderson geheel voorbij **gaat** aan het eigenaardige van dit **gedeelte**, namelijk dat het om vrouwen gaat die in **hun** huwelijk een kennelijke dreiging voelen. Ze **worden** aangemoedigd, zich geen schrik te laten **aanjagen**. Als je **dan** als vrouw zó je man je heer gaat noemen, is er meer aan de hand. In ieder **geval** lezen we hier niet de **norm** voor de door God bedoelde **huwelijksrelatie**.

Nogmaals: onderdanigheid

Tenslotte **wil** ik nog iets zeggen **over** de manier, waarop Anderson Ef. 5 leest, en dan met name daarin het woord onderdanigheid. Hij benadrukt, dat het **een** sterk woord is. Het **kan** ook worden gebruikt voor slaven ten opzichte van hun **meesters**.

Dat is inderdaad zo.

Maar het opvallende is bovendien, dat dit woord in Ef. 5 **wederkerig** wordt gebruikt! Waar **kom** je **dàt** te-

gen tussen slaven en meesters? Dat komt alleen voor in de gemeente van **Christus**.

De bedoeling is, blijkens 5 : 21, dat je in **elkaar** Jezus Christus herkent (als dragers van zijn beeld!). Daarom is er over en weer de **volle** bereidheid tot onderdanigheid, tot dienstbetoon. Zo kan **sen** broeder onderdanig zijn aan een zuster, net zo goed als **zij** aan hem. En dat houdt niet op als hij met haar **trouwt**.

Ik snap **eigenlijk** niet, **hoe** dat **woord** in datzelfde hoofdstuk **toch** **weer** een ander leven kan gaan leiden. En **ook** niet, hoe collega **Anderson** aan deze argumentatie voorbij kon gaan.

Tenslotte

Laat ik tenslotte een **misverstand** **mogen** wegnemen. Het is niet zo, dat ik nu per sé in Ef. 5 wil lezen, dat **ook** de vrouw **het beeld** van Christus draagt. In de brieven **die** ik kreeg kwam die gedachte naar voren. Op die manier zou ik tegen Paulus zelf aan lopen.

Maar zo heb ik niet geschreven. In Ef. 5 **wordt** de **getrouwde** man vergeleken met Christus en zijn **vrouw** met de gemeente, dat is wel duidelijk. Mijn punt **was** en is alleen: er zijn meerdere Schriftplaatsen dan Ef. 5 te noemen, waarin ook de vrouw naar voren komt als iemand die het beeld van Christus draagt. En **ik meen** nog **steeds**, wanneer dat gehonoreerd wordt, dat het **huwelijksformulier** daardoor niet zo eenzijdig zou zijn.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Dr. W.G. de Vries

Jozua

Gods belofteinzake het erland wordt heerlijk vervuld

Ook nu is weer gebruikt gemaakt van recente exegese bij de uitleg van het boek Jozua. Het is een doorlopend verhaal geworden, waarin niet alles wordt behandeld. Maar duidelijk zal blijken hoe actueel Gods openbaring in het boek Jozuais voor onze taak en plaats in deze tijd.

192 pag., geb., f 30,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

M meditatief

Handelingen 17 : 22-34, vgl. Jesaja 63 : 16-64 : 9 en Psalm 103

God kan wel zonder jullie, zei Paulus ooit tegen de wijsneuzen op de Areopagus. Jullie verering maakt Hem niet groter of machtiger. **Au!** Wil Paulus **hiermee** de Atheners overhalen Hem te gaan dienen?

Paulus zegt daar in Athene ook dat God alle **mensen** geschapen heeft. Maar als God in zijn hoogheid mij niet nodig had – waarom heeft Hij me dan geschapen? Hij heeft ons een plekje op de wereld **gegeven**, opdat **we Hem** zouden 'zoeken'.

Nu is **God** niet gaan zitten wachten tot iedereen **Hem** gevonden had. In zijn opdracht is Jezus er op uit **gegaan**. Hij legt ons terug in **& handen** van Degene die ons leven zijn **bestemming** heeft gegeven. We leren 'onze Vader die in de hemelen zijt' zeggen.

U bent er verantwoordelijk voor dat we er zijn. U bent onze Formeerder. Wij zijn van uw geslacht. We zoeken U. We kijken hoog tegen U op. We stoppen onszelf in uw grote sterke handen. Volgens uw Zoon is er geen betere plek

Dat helpt als je je leven langzaam ziet wegglijden in de dood. **Wanneer** je door alle **pech** zou **gaan** denken dat God een hekel aan je gekregen heeft. Als je tot de **ontdekking** komt, dat je gezondigd hebt. **heel erg** gezondigd. Als je erkennen moet, dat je God ontslagen hebt en je je **eigen god** wilde zijn.

'Maar nu Here, Gij zijt onze Vader, wij zijn het leem. Gij zijt onze Formeerder en wij allen zijn het

werk van uw hand.' Zet ons weer op uw draaischijf en ga met ons terug tot wat U in gedachten had toen U ons het leven gaf:

Jezus weet wat God toekomt.

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

Waar gaat het om in de kerk?

Pieter Boomsma stelde in het *Centraal Weekblad* de vraag, waarop we gericht zijn in de kerk. Draait het voorai om onszelf? Of gaat het ons om andere dingen: de opbouw van de gemeente, de betekenis voor de wereld?

In hoeverre is wat we doen als kerken en wat we zijn als christen voornamelijk op onszelf gericht? De kerk in stand houden, diensten draaien enz. Netjes gelovig zijn en straks worden beloond met de hemel. Zijn dat de zaken waar het om gaat?

Dragen de dingen die we doen als kerken bij aan de verkondiging van het evangelie? En daardoor aan een wereld waarin beter en hoopvoller te leven valt? Betekent de kerk waar we bij horen iets voor de directe omgeving? Of is ze er 'alleen maar' als een soort zorgcentrum voor de leden? Wat ik doe en zoek, doe ik dat en zoek ik dat voor mijzelf? Om mijn geloof en mijn gevoel te kietelen? Of doe en zoek ik zaken die de Heer dienen, de ge-

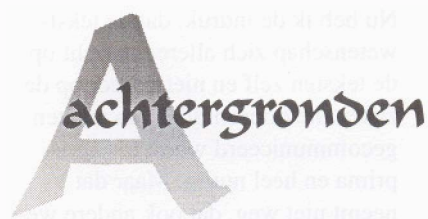
meente opbouwen en een getuigenis zijn waardoor Gods bedoeling iets meer zichtbaar wordt? Het is niet moeilijk om van *kick tot kick steeds verder te gaan*. Of die kick nu bestaat uit een praisavond of uit (wat ik vind) een goeie preek. Hele groepen laten zich zo voeren. Zij kerken à la carte (wie preekt waar?) en vragen zich niet af wat de Heer van de kerk van hen verwacht. Zij drijven op ervaringen en vragen zich niet af wat de Heer verwacht dat zij met die ervaringen gaan doen om zijn gemeente te bouwen. Snoepers en kickers, geestelijke en emotionele bodybuilders, in plaats van betrouwbare en betrokken leden. Zou dat nou echt de bedoeling zijn?

EEN UITDAGEND BOEK

G. Kwakkel

Lambert Wierenga over

Bijbel en theologie 3

3. Theologie en tekstwetenschap

In dit laatste onderdeel wil ik ingaan op Wierenga's stelling dat de theologie **omgevormd** zou moeten worden tot een onderdeel van de tekstwetenschap. Of dat de gereformeerde theologie in elk geval **veel** meer van de tekst- en literatuurwetenschap zou moeten willen **leren** dan tot **nu toe** het geval is. Ik wil met het eerste beginnen: is het **zin-**nig de theologie om **te** bouwen tot een tekstwetenschap of niet?

Opm.: op blz. 25 van zijn boek doet W. de suggestie de theologie vanuit een centrale interfaculteit met allerlei faculteiten en vakgroepen (dus niet alleen met de tekstwetenschap) te laten samenwerken. In het licht daarvan kun je je afvragen, of hij met zijn stelling (eveneens op blz. 25) dat de theologie zich zou moeten herdefiniëren als een tekstwetenschap, werkelijk het geheel van de theologie op het oog heeft. Bedoelt hij misschien alleen de theologie voorzover deze zich direct op de Bijbel richt? Dus: de bijbelvakken, de bibliologie? In zijn boek brengt W. echter nergens dit onderscheid aan. Ik heb er daarom voor gekozen zijn uitspraak dat de theologie zich zou moeten herdefiniëren als een tekstwetenschap letterlijk te nemen en **dáár** op in te gaan.

Theologie een tekstwetenschap?

Op de achtergrond van W.'s stelling dat de theologie er goed **aan** zou doen zich te **herdefiniëren** als een tekstwetenschap, **staan** de gebreken die hij bij de huidige theologie signaleert. Gebreken die **met** name hierdoor veroorzaakt worden, dat de theologie er **stug** mee **doorgaat** oude methoden en begrippen te **hanteren** zonder **zich** daarbij iets **aan** te **trekken** van de waardevolle inzichten die in de literatuur- en tekstwetenschappen met **betrekking** tot die **methoden** en begrippen ont-

wikkeld **zijn**. Maar er zit **ook een** eigen opvatting achter over waar het in theologie om gaat. W. stelt namelijk, dat de theologie niet de 'wetenschap over God' is, maar de 'wetenschap **van de teksten** of de **tekst** over God' (blz. 25). Volgens mij is dit zinnetje een schmier **waar** een belangrijk deel **van** wat W. in zijn boek wil betogen om draait. In elk geval levert het de theoretische onderbouwing voor zijn stelling dat de theologie beter tot een tekstwetenschap **omgevormd** kan **worden**. Daarom lijkt het mij goed **nu** dieper in te **gaan** op wat W. in dit zinnetje beweert.

Dan moet mij allereerst van het hart, dat W. hier veel te snel door de bocht **gaat**. Alsof het één van tweeën is: of theologie is 'de wetenschap over God', of theologie houdt zich bezig met 'de **tekst** over God' (nl.: de **Bijbel**) en is daarom naar haar aard een tekstwetenschap. Ik heb de indruk, dat hier bij W. een **bepaalde kijk** op het verschijnsel tekst een doorslaggevende rol speelt. Namelijk een kijk op het verschijnsel tekst waarbij niet voldoende gehonoreerd wordt, dat **teksten doorgaans middelen** zijn die gebruikt worden in een **communicatie-**gebeuren. Blijkens het schema van Jakobson dat W. introduceert op bladzijde 321 **van** zijn boek, heeft hij hier wel oog **voor** (vgl. ook blz. 167, **waar** W. de Bijbel aanduidt als een **middel** waardoor wij in God geloven). Maar het functioneert **naar** mijn **indruk** veel te weinig in de rest van zijn boek. Het functioneert zeker niet wanneer hij binnen het kader van het zojuist weergegeven dilemma **kies**t voor de optie dat theologie een tekstwetenschap zou moeten zijn, omdat de theologie zich nu eenmaal **bezig**

houdt met de tekst over God, de Bijbel.

Uiteraard waagt een theoloog zich op **glad** ijs als hij tegenover een **tekstwetenschapper** uitspraken gaat doen over het verschijnsel tekst. Ik wil toch **een** poging doen. Teksten zijn volgens mij door de bank **genomen** middelen **waarmee** een bepaalde persoon of instantie iets wil doorgeven **aan** een andere persoon of instantie. Het gaat daarbij doorgaans (ik **kan** mij voorstellen dat het in sommige gevallen anders ligt) om een bepaalde zaak **waar-**voor de 'zender' de aandacht **van** de 'ontvanger' **van** de tekst wil **ha-**gen. Bijvoorbeeld: een belastingaanslag. **Dat is een** tekst. Maar ik ben niet goed wijs als ik die tekst alleen maar als tekst zou **behande-**len. Ik doe de bedoeling van die tekst dan pas recht als ik beseft, dat het mijnheer de inspecteur **van** belastingen belooft mij door middel van die tekst mee te delen **dat** ik voor een **bepaalde** datum een **bepaald** bedrag dien te betalen. Dat is de **zaak** waar de tekst op is gericht. En de tekst speelt een rol in het kader van een communicatie-gebeuren waarin die zaak mij onder de aandacht gebracht **wordt**. Ik twijfel er eigenlijk niet aan, of W. zal het hiermee althans voor een deel eens zijn. Waarom gaat hij anders in op het verzoek **van het maandblad Bij de tijd** om een aantal vragen over **zijn** boek te **beantwo-**orden? **Dat** kan hij theoretisch toch alleen maar rond knijgen, als hij zijn **eigen** tekst (het boek *De macht van de taal de taal van de macht*) **ziet als een** middel waardoor hij een bepaalde **zaak** (b.v.: zijn inzicht **dat** de theologie veel meer van de tekstwetenschap zou moeten willen leren) kan **overbren-**

gen aan het gereformeerde lezers-publiek. Nu heb ik de indruk, dat de tekstwetenschap zich allereerst richt op de teksten zelf en niet zozeer op de **zaken** die door middel van teksten **gecommuniceerd** worden. Dat is prima en heel nuttig. Maar dat neemt niet weg, dat ook andere wetenschappen die zich met teksten bezig houden, bestaansrecht **kunnen hebben**. Zij benaderen teksten **meer** als *middelen* waardoor zij inzicht **kunnen krijgen** in bepaalde zaken. Neem **bijvoorbeeld** de rechtswetenschap. Juristen houden zich heel veel met **teksten** bezig. Vermoedelijk niet veel minder dan theologen. Teksten → wetteksten en commentaren daarop, enzovoort – vormen voor hen de **belangrijkste**, misschien wel de enige, toegang tot **wat** zij weten willen. Bijvoorbeeld: welke straf **moet** er in bepaald gevallen toegediend worden? Toch zal het in niemands hoofd opkomen om die reden de rechtswetenschap om te vormen tot een **tekstwetenschap**. Juristen houden zich **wel** heel veel met teksten **bezig**. Maar het **gaat** hun daarbij niet om die teksten zelf. Zij gebruiken ze met het oog op een bepaald doel, bijvoorbeeld: de rechtsvinding. Een ander **voorbeeld**: de geschiedwetenschap. Zij leeft **van** tekstuele **documenten**. Zij is niet voor niets in Nederland **ondergebracht** in de **letterenfaculteit**. Zij kan bij de bestudering **van voor** haar relevante teksten ongetwijfeld veel van de tekstwetenschap leren. Toch reken ik niet **direct** op een voorstel de geschiedwetenschap tot tekstwetenschap om te **vormen**. Omdat in de **geschiedwetenschap** teksten niet als **doel** op zich bestudeerd worden, maar als middel tot een ander doel, bijvoorbeeld: de **reconstructie van** bepaalde gebeurtenissen in de Tachtigjarige Oorlog. **Ook** van deze gebeurtenissen geldt, wat W. op bladzijde 143 van zijn boek schrijft: dat zij 'enkel nog kenbaar en **bestudeerbaar** zijn via tekst erover'. Maar daarom kan er nog wel een aparte wetenschap naast de

tekstwetenschap zijn, die zich speciaal op de bestudering van die alleen via teksten kenbare gebeurtenissen richt.

Iets dergelijks geldt volgens mij voor de theologie. De theologie houdt zich zeer intensief met een tekst bezig, de Bijbel. Maar uiteindelijk gaat het haar niet om die tekst als zodanig maar om de zaak die door middel van die tekst wordt overgebracht: wat God ons wil openbaren over Zichzelf, zijn werk en **zijn** wil voor ons leven. Dat is de **zaak** die althans de **gereformeerde theologie** zoals die aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (Vrijgem.) beoefend wordt, als haar **onderzoeksveld** gekozen heeft (zie het eerste hoofdstuk van de **studiegids Oriëntatie in de theologie**). Ik wil niet **beweren**, dat over **deze** omschrijving van het **onderzoeksveld** van de theologie **niet** verder **doorgesproken** zou hoeven worden. Wat ik wel wil beweren, is dit: W. stelt dat de **theologie** zich w u moeten **herdefinieren** als een tekstwetenschap, omdat zij de wetenschap is **van** de teksten of de tekst over God (blz. 25). De **vraag** kan met recht gesteld worden, of deze **stelling** niet **hiermee samenhangt**, dat W. te weinig in rekening lijkt **te brengen** dat het bij teksten doorgaans **gaat** om het overbrengen van een bepaalde zaak. Zou dat **ook** niet de reden zijn **waarom** hij **theologie** vaak zonder veel nadenken lijkt **te versmallen** tot wat slechts een onderdeel van de theologie is, namelijk: de **bibliologie**, de bijbelwetenschap? En in samenhang daarmee: de reden waarom hij dogmatische begrippen benadert alsof het hermeneutische begrippen zijn?

Theologie, wetenschap en geloof

W. pleit er in zijn boek **voortdurend** voor, dat de theologie bij het wetenschappelijk onderzoek van de Bijbel dezelfde methoden gaat **toepassen** als in de tekst- en literatuurwetenschappen bij het onderzoek

van allerlei teksten **gebruikt** worden. De vraag rijst dan, of je eigen christelijke **geloofsovertuiging** ten **aanzien** van de **Bijbel** dan nog een rol mag spelen in je wetenschappelijke **omgang** met de Bijbel en, zo ja, welke rol dat is. Bij W. is het **m**, dat hij in **zijn** boek zijn eigen christelijke overtuiging ten aanzien van de Bijbel niet **verzwijgt**. Tegelijk **kun** je **constateren**, dat die **overtuiging** niet of nauwelijks een rol speelt bij de keuze van de methoden waarmee hij de Bijbel wetenschappelijk wil benaderen.

Illustratief in dit verband is een opmerking als: wat je, methodisch, met zoiets als 'openbaring' aanmoet, weet ik ook niet'' (blz. 194); of W.'s uitspraak dat een vrije onderzoeker de term 'methodisch atheïsme' als een geuzennaam zou kunnen gaan dragen (blz. 247, noot 22). Verder valt W.'s 'neutrale', objectiverende benadering op van allerlei zaken die voor vele gelovigen ten principiële of religieuze lading hebben. Dat er ook zoiets is als geestelijke strijd rond de Bijbel, dat er een conflict is van waarheden dwaling, zijn noties die in zijn boek ontbreken. W. gebruikt in zijn boek eigenlijk maar één woord om aan te geven wat bijbelschrijvers, de kerk en gelovigen beweegt, namelijk **bun** 'belang'.

De **gereformeerde** theologie heeft er bij mijn weten nooit een geheim van gemaakt, dat veel **van** wat zij **zegt** te **maken heeft** met geloofsovertuigingen en **daarop** gebaseerd is. Ik vraag mij **af**, of er ook maar één theoloog is – gereformeerd of niet – die anders te werk zou **kunnen gaan**. Als ik met de Bijbel **h-zig** ben, kan ik **wel** ter wille van het onderzoek bepaalde **geloofsveronderstellingen** **tijdelijk** tussen haakjes **zetten**. Ik doe dat ook regelmatig of probeer het in elk geval. Maar mijn geloof geen enkele rol laten spelen bij de **methodische** benadering van de **Bijbel**, dat kan ik niet. En ik wil het ook niet. Daarvoor zitten er **aan de Bijbel** te veel **aspecten**, waarover ik geen uitspraken kan doen die ik **op** de tegenwoordig **gebruikelijke** rationele manier kan bewijzen. Of **iemand** de uitspraken die ik daarover doe, wenst te **aanvaarden**, wordt **vooral** bepaald door zijn geloof. Maar **m**-dat **ik** ervan overtuigd **ben**, dat ook

die aspecten van de Bijbel wezenlijk horen bij de aard van dat boek, kan ik ze bij mijn onderzoek niet systematisch wegstrepen. Dan zou ik namelijk geen recht doen aan wat mijn object van onderzoek, de Bijbel, werkelijk is. Het is voor mij de vraag, of er ook maar één wetenschap is die buiten zoiets als geloofsveronderstellingen kan. Sinds de Verlichting in de achttiende eeuw heerst echter in brede kringen de overtuiging dat geloof en geloofsinzichten in de wetenschap een zo klein mogelijke rol dienen te spelen. Of zelfs helemaal buiten de orde zijn. Het boek van W. past goed in deze trend.

Deze stand van zaken brengt met zich mee, dat een gereformeerde theologie die bij haar werk wel een wettige plaats wil toekennen aan geloof en geloofsinzichten, een vreemde eend in de huidige academische bijt is. Dat maakt het er voor haar niet gemakkelijker op te werk te gaan op een manier die in academische kringen als aanvaardbaar beschouwd wordt. Zij zal heel veel aandacht moeten besteden aan de vereisten die wél door iedereen aan wetenschappelijk werk gesteld worden, zoals: controleerbaarheid van haar uitspraken, innerlijke consistentie, verantwoording, openstaan voor kritische vragen. Ongetwijfeld zal zij dan nog uitspraken blijven doen, die tegenwoordig door vrijwel iedereen als 'niet wetenschappelijk controleerbaar' beschouwd worden. Uitspraken waarin de eigen geloofsovertuiging een grote rol speelt. Dat hoeft geen ramp te zijn. Als je, wanneer je als gereformeerde theoloog iets op grond van je geloof aanneemt, dat ook maar duidelijk zegt. Zeker in communicatie met vakgenoten en andere wetenschappers die een andere overtuiging zijn toegedaan. Wat dat betreft heeft de gereformeerde theologie – denk ik – nog wel wat huiswerk te doen. Met andere woorden: W.'s verwijt dat in de gereformeerde theologie vaak geloofsuitspraken en rationele uitspraken door elkaar lopen, is niet

helemaal ongegrond. Aan de andere kant blijft het voor mij de vraag, of deze twee ooit wel helemaal van elkaar te scheiden zijn.

Speciale methoden voor de Bijbel?

Ik wil dus bij mijn wetenschappelijk onderzoek van de Bijbel mijn geloof niet thuis laten. Maar daarmee is de centrale vraag in dit verband nog niet beantwoord. Namelijk: brengt dit ook met zich mee, dat je bij het onderzoek van de Bijbel, zoals theologen dat in de *bijbelwetenschap* doen, *andere methoden* moet toepassen dan in de tekst- en literatuurwetenschap gebruikelijk zijn?

Deze vraag is voor mij niet eenvoudig te beantwoorden. Ik zou daarvoor eerst wat meer ervaring moeten opdoen met de methoden die tegenwoordig in de tekst- en literatuurwetenschap gebruikelijk zijn. Voorzover ik het nu kan overzien, zou je op de zojuist gestelde vraag drie antwoorden kunnen geven, die alle drie min of meer te verdedigen zijn, namelijk: 'ja', 'nee' en 'van allebei wat'.

De vraag of er bij het lezen, onderzoeken en interpreteren van de Bijbel speciale regels gelden, is in de gereformeerde theologie meer dan eens aan de orde geweest. Greijdanus zei van wel en voelde zich geroept voor de Bijbel een eigen hermeneutiek te ontwikkelen. Van Bruggen en Veling hebben hier kritisch op gereageerd. Zij verdedigen het standpunt dat wat Greijdanus voorstaat juist heel goed past binnen de uitlegkundige regels die voor *alle* teksten aanvaard zijn. Geen aparte, heilige hermeneutiek voor de Bijbel dus.

De kwestie is niet onbelangrijk. Het gaat hier namelijk onder andere om de vraag, of een ongelovige de boodschap van de Bijbel kan begrijpen of niet. Als hij de boodschap van de Bijbel afwijst, doet hij dat dan omdat hij het uiteindelijk niet begrepen heeft? Of kan hij het wel begrijpen en is daarom zijn

afwijzing niet zozeer een kwestie van onbegrip als wel van niet willen luisteren? Verder kan de keuze voor een aparte hermeneutiek in het geval van de Bijbel er aanleiding toe geven, dat je je als theoloog te veel afsluit voor wat in andere wetenschappen over de interpretatie van teksten te berde gebracht wordt. Omdat jij het zou moeten hebben van je eigen speciale regels en methoden.

Maar afgezien daarvan vraag ik mij af, of het hier niet vooral om een theoretische kwestie gaat. Kun je het ook niet zo zien, dat voor- en tegenstanders, bij alle nuanceverschillen die er tussen hen ook zijn, in feite toch aan twee verschillende kanten van één en hetzelfde touw trekken? Ik bedoel: wanneer de één bij de Bijbel dingen doet die een literatuurwetenschapper niet direct zou doen, legt hij er alle nadruk op dat elke wetenschappelijke onderzoeker de aard van z'n object moet respecteren en z'n methoden daarop moet afstemmen; en dat wat hij doet, dus niet meer is dan een toepassing van wat algemeen aanvaard is op een speciaal geval. Terwijl de ander zozeer gefixeerd is op de eigen aard van z'n object, dat hij de specifieke benadering die uit de eigen aard van het object voortvloeit, gaat beschouwen als een speciale methode die alleen voor de Bijbel geldt.

Twee voorbeelden om dit te verduidelijken.

1. Stel: je bent van mening, dat je bij de interpretatie van teksten uit het Oude Testament gegevens uit het Nieuwe Testament in rekening mag brengen. Dan kun je dit beschouwen als een speciale regel, die alleen in het geval van de Bijbel zou gelden. Het is immers niet gebruikelijk gegevens uit een veel later ontstane tekst een wettige stem toe te kennen in de interpretatie van teksten die eeuwen eerder geschreven zijn. Je kunt echter ook anders redeneren. Dan zeg je: 'volgens mij is de Bijbel méér dan een toevallige verzameling losse geschriften die in verschillende tijden

ontstaan zijn. Achter al die verschillende geschriften zit één God, die ervoor gezorgd heeft dat de dingen er zo in zijn komen te staan als Hij wilde. Dat neemt niet weg, dat mijn interpretatie van teksten uit het Oude Testament allereerst en met name bepaald moet worden door de eigen historische context van die teksten. Maar latere gegevens uit het Nieuwe Testament mag ik niet bij voorbaat als irrelevant buiten beschouwing laten. Dat is geen kwestie van een speciale methode die alleen in het geval van de Bijbel zou gelden. Het is niet meer dan een, weliswaar heel speciale, maar daarom nog niet onaanvaardbare *toepassing* van de regel, dat je gegevens in teksten die aan elkaar gerelateerd zijn, met elkaar in verband mag brengen bij de interpretatie. Het is alleen wel een kwestie van geloof of ik wil aanvaarden dat deze teksten werkelijk aan elkaar gerelateerd zijn of niet'.

2. Boven Psalm 3 staat, dat die afkomstig is van David toen hij voor Absalom op de vlucht was. Ik ga er nu maar even van uit, dat iedereen het erover eens is, dat dat de betekenis is van de Hebreeuwse zin in Psalm 3 : 1. In het literaire onderzoek is het dan, als ik goed ben ingelicht, geoorloofd en gebruikelijk daar kritische vragen bij te stellen: is David werkelijk de schrijver of gaat het hier om inkleding of pseudopigrafie? Stel nu dat een denkbeeldige theoloog zou zeggen: 'dergelijke vragen mag je in dit geval niet stellen. Inkleding en pseudopigrafie zijn volgens mij in het geval van de Bijbel niet aan de orde. Ik vind hier dus betrouwbare informatie over de vraag wie de auteur van Psalm 3 is. Daarmee is voor mij de zaak beslist'. Past deze denkbeeldige theoloog dan een speciale methode toe, die alleen in het geval van de Bijbel zou gelden?

Je kunt zeggen van wel. Hij gaat namelijk anders te werk dan in de literatuurwetenschap (in dit geval trouwens ook in de algemene theologie) gebruikelijk is. Maar je zou ook het tegengestelde standpunt

kunnen verdedigen. Dan zeg je: 'kritisch onderzoek naar het auteurschap van teksten vind ik een prima zaak. In principe ook in het geval van de Bijbel. Maar in dit geval is het verspilde energie daar nog aandacht aan te besteden. Omdat de zaak voor mij volkomen duidelijk is. Ik ben niet tegen die methode op zich. Ik ben er alleen van overtuigd, dat het in dit geval niet zinvol is die methode toe te passen, omdat-ie hier niets oplevert'.

Samenvattend: dat het geloof bij het wetenschappelijk onderzoek van de Bijbel een rol mag spelen, staat voor mij vast. Dat mijn geloofsovertuigingen ten aanzien van de Bijbel van invloed mogen zijn op de manier waarop ik algemeen aanvaarde uitlegkundige methoden concreet toepas in het geval van de Bijbel, eveneens. Maar of ik daarom zou moeten spreken van speciale methoden die alleen voor de Bijbel gelden? Dat hangt er maar vanaf, waar je de grens trekt: de grens tussen wat je beschouwen moet als *aparte* methoden en wat je beschouwen moet als *toepassing* van algemeen aanvaarde methoden op een speciaal geval.

Literatuurwetenschappelijke methoden toepassen in de bijbelexegese?

De Bijbel is het unieke Woord van God. Tegelijk is de Bijbel door mensen geschreven. Zij hebben dat gedaan op een manier die in vele opzichten identiek is aan de manier waarop andere mensen uit hun tijd teksten schreven. De Bijbel heeft daarom heel veel gemeenschappelijk met andere, literaire en niet-literaire, teksten uit de Oudheid. Er is geen enkel bezwaar tegen om de methoden waarmee die andere teksten onderzocht worden ook op de Bijbel toe te passen. Daar heeft de theologie en daar heeft de christelijke kerk niets van te vrezen. In principe niet.

Weer een voorbeeld ter verduidelijking

(mede i.v.m. wat W. schrijft op blz. 147-149 van zijn boek).

Stel, dat op grond van literatuurwetenschappelijk onderzoek aangetoond wordt, dat het boek Job een voorbeeld is van een kaderverhaal. Dat wil zeggen: een literaire compositie waarbij het quasi-realistische verhaal dat aan het begin en het einde verteld wordt als enige functie heeft de aandacht te vragen voor het middenstuk (in dit geval: de gesprekken tussen Job en zijn vrienden en het antwoord van de HERE); wat betekent, dat het irrelevant is te vragen, of aan het begin en het einde dingen verteld worden die eens werkelijk zo gebeurd zijn (W. verdedigt deze visie; maar omdat ik net als hij een hekel heb aan autoriteitengeloof, wil ik hier eerst nog wel wat meer onderzoek naar doen voordat ik dit zelf als aangetoond beschouw). Stel eveneens, dat aannemelijk gemaakt kan worden, dat mensen in de Oudheid over het algemeen literaire composities van hetzelfde soort als Job ook inderdaad zó en niet anders opgevat hebben (dat moet ik nog zien gebeuren; maar het moet er m.i. wel bij). En stel, dat – en nu komt een geloofsovertuiging een woordje meespreken – er geen enkel ander gegeven in de Bijbel is dat zich duidelijk tegen een dergelijke interpretatie verzet (ik denk hier m.n. aan Jakobus 5 : 11). Dan is er binnen het kader van een gereformeerde theologische benadering van de Bijbel geen enkel bezwaar tegen om te zeggen: 'wij hebben altijd gedacht, dat wat in de Bijbel over Job verteld wordt als 'werkelijk gebeurd' opgevat moet worden; maar wij zijn nu tot het inzicht gekomen, dat dat niet de bedoeling van het boek Job is; op grond van dat boek valt daarover niets met zekerheid te zeggen en dus is iedereen vrij hierover te denken wat hij wil'. Wanneer op die gronden een dergelijke uitspraak op een gereformeerde preekstoel of in de gereformeerde pers gedaan wordt, zal dat ongetwijfeld stof doen opwaaien en aanleiding geven tot kritische vragen en ingezonden stukken. Toch strookt de manier waarop in deze uitspraak resultaten van literatuurwetenschappelijk onderzoek verdisconteerd worden, helemaal met dat waar de gereformeerde theologie volgens eigen zeggen altijd voor heeft willen staan: recht doen aan de Schrift zoals deze zichzelf geeft.

Desondanks constateert W., dat de theologie zich systematisch afsluit voor de toepassing van methoden uit de literatuur- en tekstwetenschap. Eerlijk gezegd heeft deze opmerking mij een beetje verbaasd. Want in mijn eigen vakgebied, het onderzoek van het Oude Testament, lopen mensen met een theologische en mensen met een literaire achtergrond vrolijk door elkaar heen. Zij nemen kennis van elkaars onderzoeksresultaten en maken ge-

bruik **van elkaars** methoden. Dat geldt niet **alleen** voor ongelovige of vrijzinnige theologen. Het geldt eveneens voor 'bijbelgetrouwe' of 'evangelical' oudtestamentici, theologen of niet. Binnen hun **kring kun je niet** alleen een toenemende aandacht voor literaire benaderingen waarnemen, maar ook pogingen die zelf toe te **passen** (zie hier voor o.a. de hieronder genoemde publikaties van Longman en Ryken). Mogelijk gaan zij daarbij toch **nog** weer anders te **werk** dan W. wil. Niettemin is het evident, dat zij een positief gebruik maken van methoden uit de **letterenfaculteit**.

Maar W. heeft met zijn constatering met name Nederlandse gereformeerde theologen, zoals die opgeleid worden en werken aan de Theologische Universiteiten in Apeldoorn en Kampen, op het oog. Hoe zit het **dáár** met de toepassing van **literatuurwetenschappelijke** methoden?

Laat ik alleen voor **mijzelf spreken**. Bij de uitleg van teksten uit het Oude Testament **maak** ik van de resultaten van allerlei benaderingen gebruik. **Of** die nu gebaseerd **zijn** op **methoden** die in de theologie ontwikkeld zijn of op methoden uit de literatuurwetenschap, **maakt** mij niets uit. Als zij mij maar verder helpen bij het **verkrijgen** van **inzicht in de tekst**. Soms heb ik meer aan materiaal met een **literatuurwetenschappelijke** dan met een theologische achtergrond. Ik denk bijvoorbeeld aan de boeken van Fokkelman over Samuël: een literaire benadering, volstrekt agnostisch, maar exegetisch vaak heel **waardevol**. In andere gevallen heb ik er veel minder aan. Het klinkt niet zo vriendelijk, maar het gros van **wat** ik bestudeerd heb **aan literaire analyses van bijbelteksten** hielp mij nauwelijks verder. Omdat ik wat er **beweerd** werd met **geen** mogelijkheid in de tekst kon terugvinden. Of omdat het niet meer was dan op een **heel** ingewikkelde manier **din**gen zeggen die ik toch al wist. Maar van een principiële keuze

voor uitsluitend theologische benaderingen en tegen **literaire benaderingen** is bij mij geen sprake. Ik zou niet eens **weten** Roe ik **dat** in de **praktijk** zou moeten vorm **geven**: waar eindigen bij de bestudering van het Oude Testament de literaire en waar beginnen de theologische benaderingen?

Aan de andere kant gebeurt het niet vaak, dat ik ervoor **kies** een tekst strikt volgens methoden uit de literatuurwetenschap te benaderen. **Methoden** die W. noemt, zoals de retorische analyse en het receptie-onderzoek, heb ik tot nu **toe** nog nooit toegepast. Niet omdat ik er tegen ben. Eerder omdat ik er niet in opgeleid ben. En mij **afvraag**, of dat per se zou moeten. Als ik overtuigd was van het gelijk **van W.**'s stelling dat de theologie zich als een tekstwetenschap **zou** moeten **herdefiniëren**, liet ik mij vandaag nog als student inschrijven bij een **vakgroep tekst- of literatuurwetenschap**. **Maar** ik ben – zoals gezegd – van mening, dat de theologie bijbelteksten **met een ander** doel benadert dan de tekstwetenschap. En als zodanig een eigen bestaansrecht heeft. Daarom is het heel nuttig, dat iemand die als theoloog **bezig** is met het onderzoek van het Oude Testament zich laat scholen in de tekst- en literatuurwetenschap. Maar per se nodig is dat niet. **Hij** kan er ook mee volstaan kennis te nemen van de resultaten die literair onderzoek van de Bijbel dat door anderen verricht is, oplevert. En daarvan **meenemen** wat voor zijn doel bruikbaar is. Een aardiger idee is wellicht, dat gereformeerde **literatuurwetenschappers** en theologen zich eens samen, in een **team**, zouden storten op de exegese **van een bijbelgedeelte**. Om zo van **elkaars** benaderingen te leren en samen tot een verantwoorde uitleg te komen. Naast het bovenstaande spelen, denk ik, bij de sobere **manier waarop gereformeerde theologen van literaire benaderingen** gebruik maken, nog een paar **andere** factoren **een** rol. Binnen de literatuur- en tekstwetenschappen wisselen me-

thoden en **benaderingen** elkaar in een **hoog** tempo af. Dat blijkt **ook** uit **W.**'s eigen **boek**. Daarom zinkt een theoloog soms bij voorbaat de moed in de schoenen.

Je zult bijvoorbeeld maar **gedurende een aantal jaren bijbelboeken** onderzocht hebben volgens **geldende methoden van literair-historisch onderzoek**. En dan ineens **vernemen** dat 'literatuurgeschiedenis' toch heel anders opgezet moet worden en wel als een studie naar de manier waarop **het begrip** 'literatuur' in de loop der eeuwen is **gedefinieerd en gewaardeerd**" (vgl. W. op blz. 248, noot 23). Wat moet je daar dan mee in het geval van het Oude Testament?

Nog belangrijker lijkt mij het **gegeven** dat de praktijk hier **gecompliceerder** is dan de theorie doet vermoeden. En daarom voegde ik hierboven aan **mijn** uitspraak **dat** de theologie en de **kerk** niets te vrezen hebben van de toepassing van **literatuurwetenschappelijke methoden** op de Bijbel, een zinnetje toe: 'in principe niet'. Literatuurwetenschappers hebben het volste recht de **methoden** van hun vakgebied op de Bijbel los te laten. **Daar** is niets tegen in te brengen. Maar voordat zij daar in concrete gevallen mee beginnen, gebeurt er nog heel wat meer. Zij oriënteren zich **aan wat** er over allerlei bijbelboeken, hun historische achtergrond **enzovoort**, **naar** voren gebracht is. Daar zit heel wat bij, **dat** volgens de gereformeerde theologie niet bruikbaar is. Omdat het – heel kort gezegd – **geen** recht doet **aan** de werkelijkheid **van** het object, de Bijbel. Toch heeft dit alles beslist invloed op de manier waarop op zich volstrekt aanvaardbare methoden worden **toegepast**. En dus ook op wat zij opleveren. Met andere woorden: er zit vaak veel meer theologie in de toepassing van **literatuurwetenschappelijke methoden** op de Bijbel dan W. waar wil hebben. En dan theologie van een soort waar de gereformeerde theologie niet dol op is. Is het dan **een** wonder dat gereformeerde theologie daar vaak toch een beetje huiverig tegenover **staat? Ook** al valt er theoretisch niets in te brengen tegen de **toepas-**

sing van **methoden** uit de literatuur-wetenschap op de **Bijbel**?

Ter afsluiting

Wierenga's boek bevat nog veel meer dat het waard is besproken te worden. Bijvoorbeeld wat hij zegt **over het christologisch lezen van het Oude Testament**. Of over de manier waarop **er** over verhalende teksten uit **de Bijbel** **gepreekt wordt**. **Ik moet dat** echter laten liggen.

Ik eindig **met** één slotopmerking. Toen ik W.'s boek begon te lezen, **hoopte ik**, dat ik daarin veel **zou** vinden dat mij zou kunnen helpen om op **een** systematische, **methodisch** zuivere en **wetenschappelijk** verantwoorde manier te werken aan bijvoorbeeld het onderzoek van het Oude Testament. Want **daar heb ik best behoefte aan**. Achteraf **ben ik** daar toch wel een beetje in teleurgesteld. Dat ligt – denk ik – aan de opzet van het boek: veel kritiek, veel polemiek en voortdurend doorpraten over de vele gebreken van de theologie.

Die **kritiek** is voor **een** deel terecht. Voor een ander deel volgens mij niet. Maar W. zou vermoedelijk meer **bereikt** hebben, wanneer hij **in plaats van** al die **kritiek** en polemiek ervoor gekozen **zou** hebben een aantal breed uitgewerkte voorbeelden te geven van wat zijn **bena-dering** aan winst kan opleveren voor het onderzoek **van** de Bijbel, **ook** door de **theologie**. Daar zou ik zelf **in elk geval** meer aan gehad hebben.

Literatuur

Bruggen, J. van, *Het lezen van de bijbel*, Kampen 1981, 26-28.
Dillard, Raymond B.; Longman III, Tremper, *An Introduction to the*

Old Testament, [Grand Rapids 1995].

Douma, J., (ed.), *Oriëntatie* in de theologie², Barneveld 1987, 12-21.
Fokkelman, J.P., *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel I-IV*, Assen 1981-1993

Greijdanus, S., *Schriftbeginselen* ter *Schriftverklaring*, Kampen 1946.

Longman III, Tremper, *Literary Approaches to Biblical Interpretation*, Grand Rapids [1987].

Ryken, Leland, *The Bible and Literary Study*, in: Barratt, David, e.a. (eds.), *The Discerning Reader*, Grand Rapids [1995], 139-153.
Veling, K., *Geen eigenmachtige uitlegging*, Barneveld [1988], 7-9.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Ds. J. van Amstel

Over Gods leiding gesproken...

Indien er geen toeval bestaat, maar **alles** tot in de kleinste details leiding van God is. **waarom gebeuren de dingen dan zo?**

Een boek voor jongeren... en ouderen.

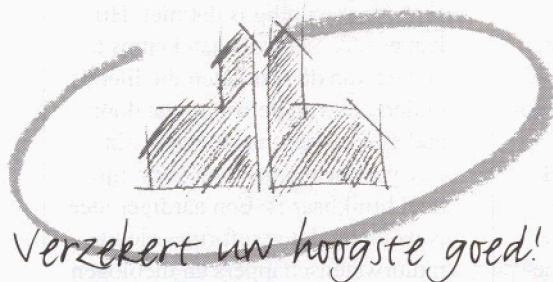
Ing. 112 pag., f 15,90

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

HET ARTIKEL WAARMEE DE KERK STAAT OF VALT¹

B. Kamphuis

Dogma en cultuur

'Hoe krijg ik een genadig God?'. U weet wel, dat is de grote vraag geweest van Maarten Luther. Hij worstelde met zijn zonde en met zijn schuld voor God. Hij ontdekte dat hij zelf niet in staat was die zonde te overwinnen en dat hij zijn schuld alleen **maar** groter maakte. Luther kon zichzelf nog zulke zware boetedoeningen opleggen, maar daarvoor kwam hij niet in het reine met God. Integendeel, hij ontdekte dat hij een hekel kreeg aan God, aan de God die **zulke** zware geboden oplegt dat geen mens ze kan houden. Hij kreeg een hekel aan de God, die de zondaren rechtvaardig straft. Dat, die haat tegen God, was een nieuwe zonde, bovenop al zijn andere zonden. **Zo** groeide zijn schuld tot in het oneindige. Toen werd het de noodkreet van zijn ziel: 'Hoe krijg ik een genadig God?'

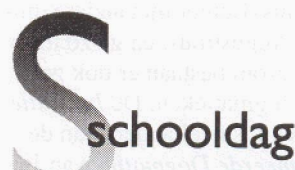
Wat **was** het een wonder, toen Luther antwoord kreeg op die vraag. Hij las voor de zoveelste keer de brief **aan** de Romeinen, hoofdstuk 1 : 17: 'Gerechtigheid van God wordt in het evangelie geopenbaard uit geloof tot geloof, gelijk geschreven staat. De rechtvaardige zal **uit** het geloof leven'. Altijd had hij die gerechtigheid van God gezien als straffende gerechtigheid. Maar zijn ogen gingen open toen hij Gods gerechtigheid leerde zien als verlossende gerechtigheid. God maakt ons rechtvaardig, door het geloof in Jezus Christus. God vergeeft ons genadig **onze** schuld omdat Jezus voor ons gestorven is **aan** het kruis. Er is rechtvaardiging, vrijspraak van de zonde, alleen door het geloof, **alleen** uit genade, alleen in de naam van Jezus Christus. Zo krijg ik een genadig God.

Als Luther later die ontdekking beschrijft, dan zegt hij: 'Toen voelde ik mij helemaal **wedergeboren**; de poorten **waren** voor mij opengestaan, ik **was** binnengetreten in het paradijs zelf². Zo geweldig **was**

dat voor hem, die rechtvaardiging door het geloof. Hij ging het paradijs binnen, want hij zag het vriendelijk gezicht van God, Gods genade door Jezus Christus. Hij wist zich vrij van zonde en schuld, door Jezus' bloed. Dat **was** het evangelie dat hij nu ging preken. Zo werd Luther reformator van de kerk.

De leer van de rechtvaardiging door het **geloof alleen** is voor hem dan ook het hart van de christelijke leer: 'Dit artikel van de **rechtvaardiging** is meester en vorst, heer, leider en rechter over alle andere soorten leer; het bevat en regeert iedere kerkelijke leer'. Van alle **geloofs**-waarheden is dit het meest bedreigd door dwaling. Hierop richten zich de aanvallen van de duivel. Om de leer van de rechtvaardiging, het 'artikel' van de rechtvaardiging, zoals Luther het noemt, draait het allemaal: als **dit** artikel staat, staat de **kerk**; als het ten onder gaat, gaat de **kerk** ten onder. Kortom, de leer van de rechtvaardiging is het artikel waarmee de kerk staat of valt.³

'Hoe krijg ik een genadig God?' – broeders en zusters, is dat ook de grote vraag van uw leven? Worstelt u met uw schuld voor God? Is voor u de leer van de rechtvaardiging door het geloof de poort naar het paradijs? Is dit ook voor ons nog het artikel waarmee de kerk staat of valt? Draait het echt allemaal hierom? Of houden heel andere vragen ons vandaag de dag bezig? De vraag b.v. naar de ervaring van God: waar is God in mijn leven? Is Hij er wel? Of de vraag naar de zin van het leven: wat is de betekenis van mijn bestaan? Wat is het allemaal waard? Of de **vraag** naar de zin **van** het lijden: waarom gebeuren er zulke verschrikkelijke dingen in de wereld? Hoe kan God ons dat allemaal aandoen? Zijn dat niet de vragen waar onze tijd zich mee bezig houdt, vragen van u en van mij, vragen waarop wij in de leer van de rechtvaardiging geen antwoord lijken te vinden? Is die

leer echt nog het artikel waarmee de kerk staat of valt?

Tegenwoordig kun je dat inderdaad **vaak** horen: wij leven in een totaal andere tijd dan Luther. Voor ons gelden andere vragen en andere antwoorden. Niet meer de schuld-vraag, maar de zinvraag. Niet meer de vraag: hoe krijg ik een genadig God? Maar de vraag: wat voor zin heeft het allemaal? Niet meer het antwoord **van** de rechtvaardiging: God vergeeft je je zonden om Jezus' wil. Maar het antwoord van de zingeving: God vindt jou heel belangrijk. De leer van de rechtvaardiging is dus niet meer het artikel waarmee de kerk staat of valt. Dat zijn geluiden die je tegenwoordig van alle kanten **hoort**.⁴

Op deze Schooldag houden we ons bezig met verschuivingen in de cultuur als huiswerk voor de theologie. Aan de Theologische Universiteit geef ik het vak dogmatiek, het vak dat de leer van de kerk bestudeert. Voor de dogmatiek zijn dit soort vragen heel belangrijk, als je kijkt naar verschuivingen in de cultuur. Is de leer van de kerk een tijdloze grootheid, of verschuift ook die leer mee met de cultuur? Kan een dogma, een leerstuk, verouderd raken, omdat de **tijd** veranderd is? Moeten wij tegenwoordig andere antwoorden geven, omdat er **andere** vragen zijn? Zijn er nu andere artikelen, waarmee de kerk staat of valt? Iets van ons bezig zijn met dat soort vragen wil **ik** vandaag met u bespreken.

Geen tijdloos dogma

Laat ik daarbij beginnen met de stelling dat verschuivingen in de cultuur wel degelijk van groot belang zijn voor de leer van de kerk. De leer van de **kerk** is geen tijdloze grootheid. Ze is dat ook nooit ge-

weest. Augustinus moest zich met andere dingen bezighouden dan Athanasius, Luther met andere dingen dan Augustinus, en ga zo maar door. Daarom bestaan er ook geen tijdloze dogmatieken. De *Instituatie* van Calvijn is heel anders dan de *Gereformeerde Dogmatiek* van Bavinck. En de dogmatiek die wij nu hier in Kampen gebruiken, de *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* van de hoogleraren van Genderen en Velema uit Apeldoorn, is weer heel anders. Een tijdloze dogmatiek zou een slechte dogmatiek zijn.

Steeds zul je je bezig moeten houden met je eigen tijd: met de dwalingen die in deze tijd spelen; met de vragen die in deze tijd gesteld worden. Je ziet het juist bij boeken die de eeuwen verduren, die nu nog gelezen worden, dat ze heel erg op hun eigen tijd betrokken waren: Augustinus' *De stad Gods*; Calvijns *Instituatie*; Bavincks *Gereformeerde Dogmatiek*. Hoe tijdlozer een dogmatiek is, hoe sneller hij vergeten zal worden.

Dat is ook van belang voor de leer van de rechtvaardiging door het geloof, zoals Luther die mocht ontdekken. Luther stond daarmee midden in zijn tijd en midden in de vragen van zijn tijd. Die vragen draaiden er juist allemaal om hoe je van de straf op je zonden verlost kon worden, hoe je een genadig God kon krijgen. Kijk maar eens naar de schilderijen van iemand als Jeroen Bosch, die in diezelfde tijd leefde. In de meest schrille kleuren worden daar de verschrikkingen afgebeeld die je in de hel te wachten staan. Dat is de angst van die tijd. Hoe kun je aan die straffen ontkomen? De roomse kerk gaf het antwoord op die vraag met de leer van de biecht. Als je maar eerlijk je zonden opbiechte, oprecht berouw had, en deed wat de biechtvader je oplegde, dan kreeg je vergeving. Bovendien kon je ook nog aflaten kopen, waardoor je voor jezelf of voor je gestorven geliefden de straf kon afbetalen. Luther ontdekte dat die roomse antwoorden de mensen een rad voor ogen draaiden. Hoe kan een biechtvader je de zonden vergeven? Het gaat erom dat God dat doet. Hoe kun je met geld ver-

geving kopen? Het gaat toch niet om een zakelijke schuld. Je staat persoonlijk voor God, met schuld beladen.

Dat waren de vragen waarmee Luther worstelde, vragen van zijn tijd. Daarop vond hij het antwoord in het evangelie van de rechtvaardiging door het geloof alleen. Vraag en antwoord waren niet tijdloos, maar op hun tijd betrokken. Daarom kon Luthers boodschap ook zo'n geweldige weerklank vinden. Ik denk dat dat voor ons vandaag betekent, dat wij ons niet van de vragen van onze tijd mogen afmaken. Dat geldt ook voor de dogmatiek. Je kunt niet zeggen: 'Het gaat om de schuldvraag, om de vraag naar een genadig God, en al die andere vragen, naar het bestaan van God, naar de zin van het leven, dat zijn verkeerde vragen, daarop geef ik geen antwoord'. Nee, God geeft ons in deze tijd een plaats, met de boodschap van het evangelie. Ook de mens van deze tijd is een aangevochten mens, net zoals de mens in Luthers tijd. Maar de aanvechtelingen hebben nu een ander karakter gekregen. Dat zal ons echt een zorg moeten zijn. We zullen moeten ingaan op de vragen van deze tijd. We zullen ontdekken dat dat ook de vragen zijn die in ons eigen hart leven. We zullen bij een open bijbel moeten zoeken naar het antwoord op die vragen.

Dat betekent ook dat je niet voor alle tijden kunt vaststellen dat de leer van de rechtvaardiging door het geloof het ene artikel is, waarmee de kerk staat of valt. Er konden in onze tijd wel eens andere accenten gelegd moeten worden: de leer over de bijbel als het Woord van God, de leer over de schepping, de leer over het koninkrijk van God, de leer over de kerk. Net zoals er in het verleden ook andere accenten gelegd zijn. Wat was voor Athanasius de leer waarmee de kerk stond of viel? Dat Jezus Christus, de Zoon van God, een van wezen is met de Vader. Wat was in de tijd van de synode van Dordrecht in 1618/19 de leer waarmee de kerk stond of viel? Dat God ons van eeuwigheid heeft uitgekozen alleen omdat Hij dat wilde, niet om-

dat wij het verdiend hebben. En zo kun je verder gaan. Het artikel waarmee de kerk staat of valt is kennelijk geen onveranderlijke grootheid.

Kortom, er is een relatie tussen dogma en cultuur. Die relatie is onmiskenbaar en daar zul je rekening mee moeten houden. Dogma en dogmatiek zijn gelukkig geen tijdloze grootheden. Als ik college Inleiding Dogmatiek geef, dan behandel ik ook altijd de definitie van dogmatiek. In die definitie probeer ik kort te omschrijven wat dogmatiek is, en hoe je er mee bezig moet zijn. Ik zal die definitie u op dit ogenblik besparen. Maar één ding wil ik er wel uit doorgeven, een ding dat ik de loop van de jaren veranderd heb. Vroeger zei ik: dogmatiek geeft een systematische behandeling van de christelijke leer. Tegenwoordig zeg ik: dogmatiek geeft een systematische en *actuele* behandeling van de christelijke leer.⁵ Daarmee probeer ik er recht aan te doen dat je in het bezig zijn met de leer op je eigen tijd betrokken moet zijn.

Dat is de ene kant van de zaak. Verschuivingen in de cultuur zijn wel degelijk van belang voor de leer van de kerk. Daarom hoeft je je ook niet direct schuldig te voelen als Luthers vraag naar een genadig God niet meer helemaal jouw vraag is. Luthers vraag is niet de norm waaraan onze vragen moeten worden afgemeten. Wij zijn geroepen om in onze tijd met het evangelie bezig te zijn en de vragen van deze tijd te doordenken.

Geen tijdgebonden dogma

Maar er is ook een andere kant aan de zaak, en daarover wil ik het nu hebben. Hoezeer er ook een relatie is tussen dogma en cultuur, dat wil toch niet zeggen dat het dogma cultuurgebonden is, tijdgebonden. Want in het dogma van de kerk, in de leer van de kerk, doen we belijdenis van het evangelie dat van alle tijden is, van alle plaatsen, van alle culturen. Het is een eeuwig evangelie, zoals de bijbel zegt (Openb. 14: 6). Dat evangelie is tot ons gekomen in de Heilige Schrift. Daaraan kunnen altijd dogma en dogmatiek

getoetst worden.

Want hoe was dat met Luther? Hij werd gedreven door de vragen van zijn tijd. Hij ervoer de angsten van zijn tijd. Maar waar zocht hij het antwoord op die vragen en de bewijding van die angsten? In zijn bijbel! Jarenlang is Luther intensief bezig met de uitlegging van de Psalmen en van de brief aan de Romeinen. Zo gaat hem het licht op, zo gaan de poorten van het paradijs voor hem open. Je kunt een heleboel van Luther en van zijn ontwikkeling verklaren uit zijn tijd. Maar het evangelie dat hij ontdekte en predikte gaat ver boven zijn tijd uit. Het is hetzelfde evangelie van onze Here Jezus Christus dat ook vandaag nog de verlossing van ons leven is.

Dat zullen wij moeten beseffen, juist als we midden in onze eigen tijd willen staan. We horen de vragen van deze tijd. Het zijn de vragen die ook opkomen in ons eigen hart. Maar die vragen mogen niet het laatste woord hebben. Het laatste woord heeft altijd het evangelie. Daarstraks zei ik: vandaag wordt vaak beweerd dat het niet meer gaat om de schuld-vraag, maar om de zin-vraag. We hebben gezien dat we inderdaad niet om die zin-vraag heen kunnen. Maar dat wil niet zeggen dat we bij die zin-vraag moeten blijven staan. Die vraag naar de zin van het leven of naar het waarom van het lijden, kan een heel verkeerde vraag zijn. Bet kan een vraag zijn, waarbij de mens zichzelf in het middelpunt zet: het gaat erom dat mijn leven betekenis heeft. Ik wil van de zinloosheid bevrijd worden.⁶ De zin-vraag kan ook zomaar worden tot een beschuldiging aan het adres van God: waarom laat God ons in zo'n zinloze wereld leven? Hoe durft God ons zoveel leed aan te doen? Zo wordt maar al te vaak tegenwoordig God ter verantwoording geroepen. Mag dat? Kan dat? Mogen we zo onszelf in het middelpunt zetten en God Wag en? Nee toch! Niet God staat schuldig, maar wij staan schuldig. Wij krijgen nooit antwoord op onze zinvragen, als wij onze schuld niet leren zien. Waarom is de schepping aan de vruchte-

loosheid, aan de zinloosheid, onderworpen (Rom. 8 : 20)? Omdat wij mensen tegen God gekozen hebben, omdat wij van God afgevallen zijn. Toen kwam de dood in de wereld, de dood die uiteindelijk alles zinloos maakt. Toen kwam het lijden in de wereld. Het is allemaal een gevolg van onze zonde. God had de wereld goed gemaakt, heel goed. Het is het refrein van de scheppingsgeschiedenis, Gen. 1: God zag dat het goed was, zeer goed.

Naar door ons is het kwaad erin gekomen. Door ons is de zinloosheid gekomen. Daarom kun je niet de zin-vraag tegen de schuld-vraag uitspelen. We kunnen nooit om onze schuld heen.

Maar God zij dank, er is verlossing van de schuld, door onze Here Jezus Christus. Hij heeft zich gegeven tot een volkomen verzoening van onze zonden. Door het geloof mogen we daarin delen. We worden gereinigd van onze zonden door Jezus' bloed. Zo krijgt ons leven weer betekenis. We mogen kinderen van God zijn. We worden geroepen en geheiligd tot & dienst van God. We worden bevrijd van de angst van de dood. We weten dat het lijden van de tegenwoordige tijd niet opweegt tegen de heerlijkheid die geopenbaard zal worden. We weten dat zelfs de hele schepping bevrijd zal worden: bevrijd van de dienstbaarheid aan de vergankelijkheid tot de vrijheid van de heerlijkheid van Gods kinderen (Rom. 8 : 18, 21). Door de verlossing van onze schuld krijgt mijn leven weer zin en krijgt het leven van heel de wereld weer zin. Door de verlossing van mijn schuld wordt ik midden in deze wereld gezet, om hier heel zinvol God te dienen, in de verwachting van het komende koninkrijk van God, dat rijk waarin de zin van alle dingen onthuld zal worden.'

Dit is hetzelfde evangelie als wat eens Luther heeft ontdekt: alleen door het bloed van Jezus Christus is er verlossing. Het is evangelie waarvoor in de grijze oudheid Athanasius heeft gestreden: van de dood kunnen we alleen maar bevrijd worden door God Zelf in zijn

Zoon Jezus Christus. Bet is het evangelie dat ook aan het eind van de twintigste eeuw nog het laatste antwoord is op al onze vragen. De vragen mogen anders geworden zijn, het evangelie is hetzelfde gebleven. Het zal door ons in deze tijd onder woorden moeten worden gebracht en beleden. Daarom kunnen we ons geen tijdloze dogmatiek veroorloven. Maar het is het eeuwig evangelie van onze Here Jezus Christus. Willen we op de vragen van deze tijd kunnen ingaan, dan zullen we dit moeten vasthouden. Met dit evangelie staat of valt ook vandaag nog de kerk. Om met een woord van Luther te eindigen: 'De echte schat van de kerk is het allerheiligste evangelie van de heerlijkheid en de genade Gods'.

¹ Toespraak, gehouden op de 'Schooldag' in Kampen, 24 september 1997.

² H.A. Oberman, *Luther, mens tussen God en duivel*, Kampen 1988, 165.

³ O.H. Pesch/A. Peters, *Einführung in die Lehre von Gnade und Rechtfertigung*, Darmstadt (1989), 119. De uitdrukking 'het artikel waarmee de kerk staat of valt' (Articulus stantis et cadentis Ecclesiae) komt wel naar zijn inhoud, maar niet letterlijk bij Luther vandaan. De lutherse theoloog V.E. Löschner duidde in 1712 voor het eerst za de rechtvaardigingsleer aan (W. Kohler, *Dogmengeschichte als Geschichte des christlichen Selbstbewusstseins. Das Zeitalter der Reformation*, Zürich 1951, 329).

⁴ Heel bekend is de uitspraak geworden van de Lutherse Wereldbond die in 1963 in Helsinki bijeen was, waar geconstateerd wordt dat de vraag van de moderne mens niet meer is: 'Hoe krijg ik een genadig God?', maar 'God, waar bent U?' (zie J. van Genderen/W.H. Velema, *Beknpte Gereformeerde Dogmatiek*, Kampen (1992), 574).

⁵ De volledige definitie luidt momenteel: 'Dogmatiek is de wetenschap die in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in verbondenheid met de confessie van & kerk een systematische en actuele behandeling geeft van de christelijke leer, die in de Schrift is geopenbaard en dit door de kerk is beleden'.

⁶ Vgl. W.H. Velema, die spreekt over 'een verschuiving van het denken van God uit naar dat vanuit de vragende, zoekende, lijdende mens' (J. van Genderen/W.H. Velema, *Beknpte Gereformeerde Dogmatiek*, 575).

⁷ In een doctoraalscriptie aan de Theologische Universiteit over 'Zingeving en rechtvaardiging' (1997) heeft R.A. Schipper laten zien hoe groot in de bijbel de reikwijdte is van Gods gerechtigheid: het gaat daarbij niet alleen om de relatie tussen God en mens, maar om heel de schepping.

⁸ Stelling 62 van de 95 stellingen; H.A. Oberman, *Luther, mens tussen God en duivel*, 191.

HOREN EN PREKEN

C.J. de Ruijter

Achtergronden voor een eigentijdse gereformeerde preekvisie

Er staat een kansel voor in de kerk. Want in de kerk wordt gepreekt. Zo gaaf het al honderden jaren. Dat er gepreekt wordt staat vast. Toch is er telkens weer nagedacht over de vraag waarom de kerk preekt. En vooral ook hoe er gepreekt moet worden. En elke tijd bracht daarin weer eigen vragen mee.

Natuurlijk zijn we in Kampen met die vragen bezig. In een serie artikelen proberen we daar een schets van geven. In hoofdlijnen willen we neerzetten hoe we vandaag bezig zijn aan een eigentijdse gereformeerde preekvisie. In dit artikel aandacht voor de achtergrond waartegen we die visie zien staan.

Gereformeerd en eigentijds

Natuurlijk vragen die typering en om een toelichting. Dat in Kampen aan een gereformeerde preekvisie wordt gewerkt mag je verwachten. Maar je vraagt je af, was er dan niet zo'n visie? Als Rei over de preek gaat is er toch een respectabele gereformeerde traditie? Moet die soms vandaag weer op de helling om plaats te maken voor een andere?

Inderdaad is er een rijke gereformeerde traditie gevormd rond de preek. Een preektraditie die een nauwelijks geëvenaarde kracht ontwikkeld heeft in de ontvouwing van de tekst waarover gepreekt wordt. We plukken daar dankbaar de vruchten van. En we bouwen erop voort (in het volgende artikel hoop ik aan te geven op welke ma-

nier). Die traditie gaat dus absoluut niet overboord. Maar wel is het belangrijk die preekvisie eens door te lichten vanuit de vragen van vandaag. Dat ligt voor de hand. Iedereen begrijpt dat je vandaag niet meer zo kunt preken als in de tijd van Calvijn. En ook niet op de manier van een eeuw geleden. Daarom is het belangrijk om te kijken naar factoren die bepalend zijn voor de preeksituatie van onze eigen tijd. En één van de belangrijkste factoren daarbij is m.i. de geestelijke achtergrond van de hedendaagse kerkganger.

Twée werelden

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: die geestelijke achtergrond is niet onverdeeld gunstig. Veel kerkgangers komen zondags

Praktische theologie in Kampen

in de kerk met een hart dat vol is van de indrukken van de afgelopen week. In het werk, in het gezin, in de vrije tijd zijn veel dingen gebeurd die hun sporen getrokken hebben in hun persoonlijk leven. Maar voor een groot deel zijn dat dingen van deze wereld. Voor een groot deel is hun aandacht daarin ook bepaald door wat mensen in deze wereld belangrijk vinden: geldbesteding, uiterlijk, sexualiteit, eten en drinken, aanzien enz. En in al die ervaringen zijn heel veel van die kerkgangers God niet zo erg vaak tegengekomen.

Dan komen ze in de kerk. En dat is meteen een heel andere wereld. De wereld waarin de ervaringen van door de week ver weg lijken. De wereld waarin het haast vanzelf lijkt te spreken dat je open staat voor het evangelie. De wereld van God

Maar de vraag is: hoe passen die twee werelden bij elkaar? Voor menig kerkganger gaapt er een diepe kloof tussen die beide. Door de week staan ze met beide benen in deze wereld. Hun denken en doen is daar voor een zeer groot deel op afgestemd. Maar zondags treden ze plotseling binnen in een heel andere wereld. De preek vertegenwoordigt een wereld, waar alles de sfeer van het evangelie ademt. Waarin God de eerste is. Waarin het vast staat dat Gods wil gedaan moet worden. Waarin we haast als vanzelf gericht zijn op Zijn komende rijk. Maar vanuit zijn ervaringen van door de week voelt menig kerkganger zich vreemd in die wereld.

Vervreemding

De geestelijke achtergrond van veel kerkgangers heeft dan ook te

maken **met** een gevoel van vervreemding. **Vervreemding** van de vertrouwelijke omgang met God. Vervreemding van het christelijke leven in biddend contact met de Here.

Zo'n constatering is ernstig genoeg om er dieper op in te **gaan**. In de wortel gaat het hier **m.i.** om een diepe doorwerking van de secularisatie. Die **doorwerking** is er niet vanaf het begin **geweest**. In de begintijd van de vrijgemaakte kerken was er een **vrij sterk isolement** ten opzichte van de wereld. De keus **voor** de antithese was levend en **vaak** zeer bewust. **Er** is op die basis een **bewogen** strijd om gereformeerd onderwijs gevoerd en om gereformeerde **organisaties**.

Voor de huidige generatie **vrijgemaakten** is die **antithese** doorbroken. We staan midden in de **moderne samenleving**. Het levenspatroon van de wereld ligt voor gereformeerden dan ook heel dichtbij. Verzakelijking en verwereldlijking dienen zich aan. Voor veel vrijgemaakten is het een hard gevecht **geworden** om hun leven echt biddend voor Gods aangezicht te leven. Een gevecht dat zij **ook** regelmatig verliezen. Een **gevecht** waarin zij soms zelfs het gevoel hebben dat ze de goede wapens missen. De persoonlijke eredienst staat **voor** veel kerkgangers onder **zware druk**. Dat uit zich onder andere in problemen met **bijbellezen**. De afstand tot de bijbel groeit. Velen worstelen er mee hoe ze het gelezene zich kunnen **toeëigenen**. En in alles wordt duidelijk hoe moeilijk het is om het leven van **alledag** in verband met **God** te brengen.

Natuurlijk breng ik nu heel veel op één noemer. Ongetwijfeld **vertekent** dat het beeld. Ik weet ook, dat er vele anderen **zijn** in de vrijgemaakte kerken. Er zijn er nog velen die de bewogenheid van dat eerste begin kennen en er uit leven. Er zijn ook **genoeg** die uit andere bron geleerd hebben hun leven biddend te verbinden **aan** de **persoon** van Jezus Christus. (Hieronder kom ik nog terug op die variatie **in kerk-**

gangers.) Maar ik ben er wel van **overtuigd**, dat het probleem **van** de vervreemding het **meest** urgente is voor de gemiddelde kerkganger van vandaag. Het is het refrein dat uit zo veel huisbezoeken **opklinkt**. De ervaring **van** menig pastor. En veel pastores zullen dan ook nog eens vanuit hun eigen leven spreken. **Ook** daar wordt het gevecht met de vervreemding gevoerd. De **verwereldlijking** heeft grote **kansen** gekregen in de vrijgemaakte kerken.

Hoorproblemen

Wat betekent dit **voor** de **preeksituatie**? In ieder **geval**, dat de kerkganger niet gunstig voorgesorteerd **staat** voor een **klassieke** doorwrochte preek. Hij is met zijn door-de-weekse hart naar de kerk gekomen. Hij verlangt er ook echt wel **naar** om God te ontmoeten. **Maar** daarvoor is vooral nodig dat de prediker goed peilt waar die kerkganger met zijn gedachten zit. Na **twee** kerkdiensten ga je als kerkganger die **wereld** weer in. En dan zal duidelijk moeten zijn, waar het gehoorde evangelie op slaat in dat leven van alledag.

Laten we maar eerlijk zeggen, dat zo'n kerkganger **hoorproblemen** heeft gelaegen. De problemen die hij bij het **bijbellezen** heeft ('Waar **staat** dit op in mijn dagelijks leven?') keren in de kerk terug bij het luisteren ('**Gaat** deze preek eigenlijk wel over mijn leven?'). En het komt regelmatig voor, dat de preek hem niets te zeggen **heeft**. Hij **voelt** wel aan, dat de dominee heel direct bezig is de tekst uit te leggen. Hij is er ook echt wel **van** overtuigd, dat dit de waarheid is die ten leven leidt. **Maar** de preek 'landt' niet in zijn eigen leven. De preek is als **een** brok goud, dat voor hem neergelegd **wordt**. **Maar** wat moet hij er **mee**? Hij kan het niet inwisselen tegen het muntgeld dat hij straks weer nodig heeft in het **gesprek** met zijn gezin. En **morgen** in de omgang met **zijn** collega's. En in zijn dagelijkse strijd om iets te

ervaren van de aanwezigheid **van** God. Hij **voelt** zich machteloos om met de preek aan de slag te **gaan**. Natuurlijk komt de **vraag** op: hoe reëel is dit probleem? Is dit niet sen karikatuur van de doorsnee gereformeerde kerkganger? Hebben we het hier niet over een voorbijgaande moeite **van** wat jongeren die **ge-woon** nog moeten leren **om** de prediking te waarderen? Het ziet er **naar** uit dat dat niet het geval is. De signalen die pastores afgeven over de moeite die zij tegenkomen **wijzen** inderdaad op een groeiend **hoorprobleem**. Niet alleen bij jongeren. **Ook** bij ouderen, die langzamerhand weggroeien bij de verworouwde antithese en **soms** haast ongemerkt de verwereldlijking hun leven zien binnensluipen. De **pastorab** praktijk vertelt over sen zeer brede Pnie **het** verhaal van doorgaande vervreemding. Menig pastor spreekt zelfs over **een hoorcrisis**.

De hoorder serieus nemen

Wat voor boodschap heeft **een** prediker nu aan zo'n probleem? De meeste **predikers** **vangen** wel geluiden op over hun preken. Maar hoe reageer je als mensen **zeggen**, dat **jouw** preek over de hoofden **heen**-gaai? Als ze het te moeilijk, te doorwrocht vinden? Als ze klagen dat er zo weinig herkenning in zit? Dat het helemaal niet landt en op een afstand blijft? Als prediker heb je ook je overtuigingen **over** je **manier** van preken. Je kent die teksten uit de **bijbel**, waar het over verwerende en zelfs verstopte oren gaat. Je wilt geen slappe verhaaltjes kwijt, want daar is de kansel niet **voor**. De verleiding ligt voor de hand om te zeggen: Dan moet je maar beter luisteren.

Ongetwijfeld raak je het probleem dan in het hart. Maar je gaat er niet **echt** op in. In **Kampen** **zijn** we er van overtuigd geraakt, dat **we** met **dit** probleem ernstig rekening moeten houden. Als voor een **toene-**mend aantal kerkgangers hier een probleem **ligt**, zullen we dat probleem serieus **moeten** nemen. Want

je kunt **als** prediker wel zeggen: **luister** maar beter. Je hebt in **wezen** wel gelijk. Maar je vergeet, **dat** het je taak is die hoorders te bereiken. Als wij met onze preken de hoorders niet meer bereiken kunnen we wel ophouden **met** preken. Laten **we** daarom beginnen met te erkennen & hier een probleem ligt. Juist in de **kerk zullen we** elkaars problemen toch serieus moeten **nemen!** Als dat niet meer **gebeurt** zullen we elkaar kwijt raken. Geen prediker zal daarvoor **verantwoordelijk** willen zijn.

Zo **komt** er een duidelijke regel **voor** een **eigentijdse preekvisie**: de prediker moet de hoorder serieus nemen. Dat is een thema waar we op dit ogenblik in Kampen intensief **mee bezig** zijn.

Een oude regel

Natuurlijk komt dan **metsen** de vraag **op** hoe nieuw die regel is. Want het is nauwelijks **voor** te stellen dat er eeuwenlang gepreekt is zonder dat de **hoorders** zich serieus genomen **zouden** voelen. Is de afstemming op de concrete gemeente niet een **steeds terugkerend** thema in de homiletiek? Inderdaad gaat het hier al om een heel **oude** regel. Eeuwenlang hebben predikers zich moeite getroost om **werkelijk** het hart van de gemeente te **bereiken**, die onder de **kansel** vergaderd **was**. Maar het werkt verhelderend om **eens** te zien **hoe die** regel in de **preekvisie** in **onze eeuw** vorm heeft gekregen. Breng je **die** ontwikkeling in kaart dan valt een **vast patroon** op. In de gereformeerde **preekvisie** van deze **eeuw** wordt de **preekvoorbereiding** **steeds** gezien als een proces **dat** loopt langs een rechte lijn. De prediker begint bij de tekst. In de **preek** legt hij de tekst uit en past die vervolgens toe op het leven vandaag. En vervolgens **gaat** hij met **die** preek naar de gemeente toe. Tot op **het** moment dat de prediker de gemeente aanspreekt is hij dus voornamelijk **geconcentreerd** geweest op de tekst. Dit element **komt** vooral sterk uit

in de ontwikkeling van de **heilshistorische prediking** in de jaren na de Vrijmaking.

Op de achtergrond speelde, soms verzwegen, **soms** uitgesproken, vaak de gedachte **mee**: De hoorder zit al in de tekst. 'Alles **wat** tevoren is opgeschreven is immers **ook** tot ons onderricht geschreven' (**Rom. 15 : 4**). 'Dus hoefde je **geen** speciale aandacht te schenken aan de hoorder in de **kerkbank**. Er is dus iets opvallends aan de hand in **onze eeuw**. In de gereformeerde homiletiek **van** deze **eeuw** is aan de ene kant de kracht van de **gereformeerde** preekvisie tot een hoogtepunt gekomen in de **ontvouting** van de **preektekst**. Naar mijn overtuiging **is** de ontwikkeling van de **heilshistorische methode** daarin ook werkelijk het hoogtepunt, **mede** omdat die methode de prediker **leerde** om de **preektekst** zorgvuldig in te **tekenen** in het geheel van Gods **heilrijke** handelen. Tegelijk is aan de **andere** kant de aandacht voor de **hoorder** vaak wat te **kort** gekomen. Afwezig is die aandacht nooit geweest. **Maar** de sterke concentratie op de tekst **ging** **gepaard** met afzwakking van de aandacht voor de hoorder.

De preekpraktijk

Nu is het natuurlijk de vraag in hoeverre de preekpraktijk ook aansloot bij de **preekvisie**. Het is nauwelijks voorstelbaar, dat dominees **week** in **week** uit preekten zonder fatsoenlijke aandacht **voor** hun hoorders. Het waren toch pastores, die hun gemeente kenden. Herders met hart voor de kudde, die met het Woord van God midden in het leven van de schapen wilden uitkomen. Dat is **ook zeker** waar. En in menige **preek** is dat terug te **vinden**. Toch is het **tegelijktijd** waar, dat ook de preekpraktijk te zien gaf, dat de aandacht voor de hoorder **wat** te **kort** kwam. De **concentratie** op de **tekst** is in de **preek** dan zo groot, dat het concrete leven van de hoorder slechts in de marge ter

sprake kan komen. Dat **betekent** niet dat de prediker minachting heeft voor **dat** concrete leven. Integendeel. Veeleer is **hij er** vast van overtuigd, dat de kracht van Gods Woord zo groot is, dat hij zich weinig zorgen hoeft te **d e n** over de **manier** waarop dat Woord 'landt' in het leven van de gemeente. De vervreemding waar de **kerkganger** van vandaag **mee** vecht **zou** er **wel** eens op kunnen wijzen, dat predikers zich in dat opzicht te **weinig** zorgen **maken** over hun hoorders. **Daarnaast** kan een rol spelen, dat niet alle predikers voldoende **methodisch** **toegerust** **zijn** om hun hoorders effectief te **bereiken**.

Een dubbel probleem

Natuurlijk is dit een **gevoelig** onderwerp. Als je een kritische opmerking maakt over de preekvisie en de prediking, roept dat al **gauw** de **reactie op**: **Hebben we** het dan al die tijd verkeerd gedaan? Of iets **minder** defensief: **vroeger** hadden de hoorders er ook **geen** last **van**, **waarom** nu dan wel? Zo eenvoudig ligt het natuurlijk **niet**. Er is niemand die even tussen neus en lippen door een jarenlange **preekpraktijk** zal willen wegschrijven. Maar het is inderdaad opvallend, dat een aantal vragen rond de prediking pas de laatste jaren redelijk **massaal** tot kritiek en een bepaald **probleembewustzijn** leiden. (**Overigens** is in de tachtiger jaren onder ons al een **voorzichtige discussie** over dat onderwerp op gang gebracht door C. **Trimp**. Let in dat verband op het volgende **kenmerkende** citaat: 'Mocht **er** wit prediking plaatsvinden, **waarin** de **mens geen kans** krijgt zichzelf te herkennen, dan **kan zulke** prediking op de naam "verkondiging" nauwelijks **aanspraak** maken – hoeveel **solide** **uitleg** van de tekst zij **ook** zou mogen bevatten.' **Maar** kennelijk hadden de hoorders zo'n dertig jaar geleden nog lang niet zoveel last **van** de hier **beschreven** problemen als de hoorders **van** vandaag. **Persoonlijk** ben ik ge-

neigd de oorzaak daarvoor te zoeken in de hoge motivatie die in de eerste decennia na de Vrijmaking bij het kerkvolk aanwezig was. Er was een sterke betrokkenheid bij het leven van de kerk. Er was veel grondige kennis van de bijbel en de belijdenis. Er was een zeer hoog bewustzijn van de eigen identiteit als kerk. Dat maakte dat de beginsituatie van de kerkganger uitzonderlijk positief was. De preek kon op een zeer hoog niveau inzetten, omdat zij gericht was tot een zeer gemotiveerde en breed georiënteerde kerkganger. Dat de preekvisie en de preekpraktijk zich niet echt nader ontwikkelden in de richting van de hoorder viel daardoor nauwelijks op.

Je zou dus kunnen zeggen, dat de problematiek van de vervreemde hoorder ons met terugwerkende kracht de ogen heeft geopend voor een al aanwezig tekort in de preekvisie en preekpraktijk. Namelijk, dat er een achterstand ontstaan was in de ontwikkeling van die oude regel. En &t wordt vandaag ook gevoeld door kerkgangers die juist niet allereerst hebben te vechten met het gevaar van de verwereldlijking. Er zijn ook kerkgangers die elders nieuwe bronnen van spiritualiteit ontdekten hebben. Die in hun persoonlijk leven kunnen getuigen van een hechte band met Jezus Christus. Die sterk gericht zijn op geestelijke groei. Maar ook zij hebben de neiging af te haken bij een bepaald soort preken in de gereformeerde kerken. Juist in de sterke dogmatisch-exegetische bepaaldheid van die preken herkennen zij te weinig de aandacht voor de machtige doorwerking van Christus' Geest in het leven van de gelovigen.

Samenvattend zou ik willen spreken van een dubbel probleem. Er is sprake van een hoorprobleem dat opkomt uit vervreemding van het evangelie. Tegelijk is er sprake van een preekprobleem, doordat de prediking in veel gevallen sterk geconcentreerd is op de tekst en de leer van de Schrift, en zo te weinig in

beeld brengt van het concrete leven met de Here.

Dit dubbele probleem vormt voor een belangrijk deel de preeksituatie van onze tijd. Tegen die achtergrond zien we ons in Kampen momenteel uitgedaagd om een eigentijdse gereformeerde preekvisie te ontwikkelen.

Dit artikel is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van de Vakgroep Praktische Theologie.

Voor wie wil vader lezen over wat hier in het kort beschreven is een paar lecturaanwijzingen. Het beeld van de twee werelden is ontleend aan het boek John R.W. Stott: *Between two worlds. The art of preaching in the twentieth century* (Grand Rapids 1982). M.n. hoofdstuk 4 is sterk aan te bevelen. De vervreemding van de hoorder in combinatie met een preekvisie die zich weinig zorgen maakt over de relatie met de hoorder is voor het eerst sterk beschreven door Ernst Lange: *Predigen als Beruf. Aufsätze zu Homiletik, Liturgie und Pfarramt* (München 1982). M.n. hoofdstuk 1. Lange beschrijft het probleem vanuit de Duitse situatie van & zestiger jaren. Maar de problematiek is verrassend genoeg sterk — voor de situatie van de gereformeerde kerken vandaag. Een duidelijke eerste wending in de gereformeerde preekvisie m.b.t. de hoorder is te vinden bij C. Trimp, *Klank w weerklank*. Door prediking tot geloofservaring (Barneveld 1989). In een voorzichtig kritische evaluatie van bepaalde motieven in de gereformeerde traditie maakt hij op een theologisch verantwoorde manier ruimte om binnen het preekproces meer aandacht te geven aan de hoorder. Zelf heb ik de bijdragen van Trimp besproken in het kader van een evalu-

atie van de ontwikkelingen in de vrijgemaakte preekvisie in het artikel: *Gods verbondswoord gaat van hart tot hart. Ontwikkelingen in de 'vrijgemaakte' preekvisie, in de bundel Vrijmaking - Wederkeer. Vijftig jaar Vrijmaking in beeld gebracht* (153-164) onder redactie van D. Deddens en M. de Velde (Barneveld 1994).

¹ C. Trimp, 'God brengt de mens ter sprake', in: A.G. Knevel (ed.), *Bevindelijke prediking*. Kampen 1989, 104-109 (104).

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Drs. P. Groenenberg (red.)

Gelovig Denken

Twaalf hoofdstukken over onderwerpen voor vereniging, bijbelkring of persoonlijk gebruik. Met gesprekspunten.

Geb. 204 pag., f 28,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

BOEKHANDEL

Uw boekenbestelling 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 6, 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

HOE GAAT HET MET DE GEREFORMEERDE SCHOLEN NA 2000?

Naar aanleiding van 25 jaar Gereformeerd Pedagogisch Centrum

Het gereformeerde onderwijs vierde in september 1997 feest. Al vijftientig jaar ontvangt dit onderwijs de steun van het GPC. Stimulansen op het vlak van identiteit en kwaliteit. Die twee pijlers vormden dan ook het thema voor het feestelijke symposium in Nijkerk op 17 september 1997 ter gelegenheid van het zilveren jubileum. Tijdens dat symposium werden de beide mannen die het GPC vanaf het begin hebben vormgegeven, directeur De Boer en zijn plaatsvervanger Messelink, gehuldigd met een koninklijke onderscheiding. De Boer speelde de eer, die hem en zijn collega daarbij te beurt waren gevallen, door naar het onderwijsveld. 'Ik zie het – vol dankbaarheid – als een stuk erkenning van het gereformeerde onderwijs.'

Dit jubileum leek ons een mooie gelegenheid om met de beide 'ridders' eens aan 'de ronde tafel' te gaan zitten en met ze door te praten. Waarover? Uiteraard over de identiteit en de kwaliteit van ons gereformeerde onderwijs. Het onderwijs aan uw kind. Een samenvatting van dat gesprek is in deze kolommen weergegeven.

'Het ene verbondskind voedt het andere verbondskind op.'

Daarbij is geen onderscheid gemaakt in wat de één of de ander zei. Ze vulden elkaar aan, zoals het een goed ingespeeld team betaamt. Het klonk als één stem. En dat is

een compliment op zich en ontsluit iets van het geheim van 25 succesvolle jaren GPC.

Het Gereformeerd Pedagogisch Centrum: al vijftientig jaar een steunpunt voor het gereformeerde onderwijs. Een feit waar we de Here voor mogen danken. En ook: een moment van gebed voor de toekomst van deze prachtige dienstverlening, in een tijd waarin de identiteit van het gereformeerde onderwijs al meer lijkt af te kalven.

Identiteit

We hebben het zo vaak over de Identiteit van de gereformeerde school. Wat verstaan jullie daar nu concreet onder? Hoe geef je dat handen en voeten als schoolbegelei-

J.J.D. Baas

Opvoeding en onderwijs

dingsdienst?

Laten we eerst duidelijk vaststellen wat we met dat begrip willen zeggen voordat we het gaan invullen voor het gereformeerde onderwijs. Identiteit is eigenlijk gebouwd op vier pijlers. Als je de identiteit van een organisatie wilt vaststellen moet je eigenlijk vier vragen stellen: Wat onderscheidt die instelling van andere instellingen? Vervolgens vraag je: Wat is daarvan concreet zichtbaar in de organisatie? Daarna kijk je: hoe stabiel zijn die kenmerken? Zijn ze erg aan veranderingen onderhevig? En tenslotte kun je de instelling bevragen op de samenhang tussen deze zaken. Hebben die wat met elkaar?

Als schoolbegeleidingsdienst garanderen we de scholen dat er vanuit dezelfde grondslag gewerkt wordt.

Vul dat nu eens in voor de gereformeerde school?

Als je de eerste vraag stelt aan de gereformeerde school: Wat onderscheidt die school nu van andere scholen, dan kun je bijvoorbeeld wijzen op de volgende zaken: In de statuten zie je dat de gereformeerde school kerkgebonden is. Dat komt uit in het toelatingsbeleid van de verenigingen. Als personeel kunnen alleen gereformeerde kerkleden als juf of meester benoemd worden. En in principe worden alleen vrijgemaakt gereformeerde kinderen toegelaten. Dat is specifiek voor de gereformeerde school. Dat vind je bijna nergens anders in de wereld, behalve bij de vrijgemaakte scholen in het buitenland.

Vervolgens wordt dat vertaald in de dagelijkse praktijk van het onderwijs. De **leerkracht** moet daarom een **doorleefd christen** zijn, iemand die betrokkenheid toont in zijn geloofsleven. De leerkracht is meelevend en hij leeft **het** 'van God zijn' **ook** voor. En als die leerkracht zich **zodanig** misdraagt dat er kerkelijk met hem of haar gehandeld moet worden, dan **heeft** het bestuur **een** formeel de mogelijkheid om die leerkracht te **ontslaan**. Heel specifiek is voor de vrijgemaakte gereformeerde school dan ook nog eens de **visie** op het **kind**: 'Het ene **verbondskind** voedt het andere **verbondskind** op.' Op de gereformeerde school vind je een **kindvisie** die uitgaat van de rijkdom van 'het **kind van God** zijn'. Zo mag je het **kind** benaderen. We kunnen overigens met dankbaarheid constateren dat deze visie op het **kind** ook door een aantal niet-vrijgemaakte leerkrachten wordt onderschreven.

En **hoe** is de positie van de gereformeerde schoolbegeleidingsdienst daarin?

Als schoolbegeleidingsdienst garanderen we de scholen dat er vanuit dezelfde grondslag gewerkt wordt. Daarop zijn wij en al onze medewerkers aanspreekbaar. Die gereformeerde identiteit **willen** we ook naar buiten uitdragen, bijvoorbeeld door middel van de **brochure-reeks** Opvoeden **en** onderwijzen. En door het verlenen van financiële steun aan het opstarten van het gereformeerde magazine **over** onderwijs en opvoeding **Eén plus 1**.

Eigen schoolmodel

Zou je vanuit de gereformeerde identiteit naar de scholen **kijkend** niet moeten komen tot een eigen schoolmodel? Het lijkt er wel eens op of de gereformeerde scholen elke vernieuwing juichend **omhelzen**. **Denk** aan de meest recente nieuwtjes in onderwijsland: het adaptief onderwijs en het **ontwikkelingsgericht** onderwijs. Hebben we zo weinig ruggegraat dat we 'zo

maar' elke vernieuwing meegaan?

Wij **vinden** dat je onze eigen identiteit overvraagt als je **denkt** dat er één gereformeerd **onderwijsmodel** zou **moeten** bestaan. Of dat je bijvoorbeeld een eigen **vrijgemaakt-gereformeerde** didactiek zou **moeten hebben**. Je **kunt** overigens wel **stellen** dat het **leerstofjaarklassen-systeem** in zijn puurste vorm haaks **staat** op onze visie dat elk **kind** door God uniek **geschapen** is. Met eigen mogelijkheden, met **een** eigen **ontwikkelingsweg**. Hoeveel leerlingen met achterstanden worden er in dat systeem alleen **maar** gedoogd, zonder dat er didactisch **mee** gehandeld wordt. Dan moeten we naar andere **organisatievormen** van het onderwijs gaan **kijken**.

Daarbij dienen we met elkaar wel **het** lef te hebben om die **nieuwe onderwijsideeën** op hun **uitgangspunten** te bevragen. **Neem** bijvoorbeeld prof. Stevens op ons symposium. Hij heeft gelijk als hij **zeft** dat er in elk kind een innerlijke **ontwikkelingsdrang** zit, **waar** het onderwijs **veel** meer gebruik van moet maken. Maar dat is slechts **één** kant van de medaille. Kinderen hebben ook leiding en tucht nodig. En opvoeden is ook: er in brengen wat er van nature niet in zit: Christus.

We voelen soms ook de neiging om scholen uit te dagen tot bepaalde ontwikkelingen,

Heeft het GPC daarbij in het gereformeerde onderwijs **een** leidende of een begeleidende **taak**?

Met nadruk willen we stellen dat **het GPC een schoolbegeleidingsdienst** is. En dat woord **zeft** genoeg. We **zijn** ooit gestart als een Pedagogisch Centrum met een stevige **studiecomponent**. Het is met de scholen als met de kinderen. Ze hebben de potentie in zich om zich te **ontwikkelen**. En **daar** hebben ze vaak hulp bij nodig. En laten ze dat

maar vragen. We voelen soms ook de neiging om scholen uit te dagen tot bepaalde ontwikkelingen. Maar we kunnen ze niet dwingen. We kunnen ze wel broederlijk **aanspreken**. **Bijvoorbeeld** als **een** school zou weigeren aan het ICT (= **informatiserings**)project mee te **werken**, dan zouden wij vanuit onze broederplicht kunnen **zeggen**: Daar doe je de kinderen in de toekomst mee te **kort**, dat past niet bij onze **gezamenlijke** visie op het **kind**. De **verantwoordelijkheid** blijft overigens bij de school zelf liggen. Wij **kunnen** daarin wel stimulerend **werken**. Het punt van de kwaliteit van **het** onderwijs is **een zaak** van de school zelf.

Gelukkig zijn er nu gereformeerde schoolbesturen die met alle ouders die hun kind aanmelden, een gesprek voeren over het hoe en waarom van het gereformeerde onderwijs.

De school na 2000

Hoe zal de school er na het jaar 2000 uitzien? Vooral als **we** de **ontwikkelingen** tegen het licht houden van de uitspraak van prof. **Veling** op jullie symposium: 'De gereformeerde identiteit kan worden gedeeld met een bredere **kring** dan de vrijgemaakten.' (Zie ND-verslag d.d. 18 september 1997.)

Je voelt de veranderingen in de lucht: Het kerkbesef is onder jongeren totaal anders dan bij ons. Dat heeft **iets** positiefs en **iets** negatiefs. Ze 'shoppen' vaker van het ene kerkgenootschap naar het andere en ze laten zich in een aantal gevallen makkelijk door bijvoorbeeld **een** evangelische beweging inpakken. Zij zijn **veel** meer op eenheid van alle christenen gericht. Ze zien dat isolement niet meer zo. Ze dragen de emotionele last van het verleden niet mee. Die **ontwikkeling** leidt tot de noodzaak om **weer** aan-

dacht te vragen voor de betekenis van verbond en kerk voor het onderwijs. Anderzijds lijkt het gemak waarmee we jarenlang de boel dicht hielden voorbij te zijn. Dan rijzen er vragen waar we met elkaar over moeten nadenken. Bijvoorbeeld: Waar stop je met de toelating van niet-vrijgemaakte kinderen. En hoe gaat dat in plaatsen waar andere kerkgenootschappen als 'ware kerk' erkend zijn. Kun je ouders dan nog het lidmaatschap van de vereniging onthouden? En hoe gaat dat met het benoemen van leerkrachten uit die gemeenschap? Zeker nu er richtingvrijheid gekomen is, moet je als vaste grond onder je school de schrift en de belijdenis houden. Wat ons betreft zou je daarbij een constructie moeten bedenken waarbij het vrijgemaakte karakter maximaal wordt gehandhaafd. Op andere terreinen zien we al zulke samenwerkingsvormen verschijnen, denk maar aan de ontwikkeling rond de beschermde woonvormen, waar intensief met leden van andere kerken wordt samengewerkt. De samenwerking binnen de school met mensen uit andere kerken zal overigens per plaats wel eens sterk kunnen gaan verschillen. Dat heeft te maken met het verschil in de vorderingen waarin de kerkelijke samensprekingen verkeren.

Wij kunnen gereformeerde scholen adequate ondersteuning bieden op identiteit en kwaliteit.

We hebben er moeite mee dat mensen nu maar automatisch lid van een gereformeerde schoolvereniging kunnen worden. En dat ze hun kinderen zonder er over na te denken naar de gereformeerde school laten gaan. Het had voor hen net zo goed de school om de hoek kunnen zijn. En dat terwijl er verderop een Nederlands Gereformeerde ouder biddend een heel serieuze afweging maakt en toelating vraagt tot de gereformeerde school. Maar lid wor-

den van de schoolvereniging, dat kan niet. Hoe krijg je dat rond? Gelukkig zijn er nu gereformeerde schoolbesturen, die met alle ouders die hun kind aanmelden, een gesprek voeren over het hoe en waarom van het gereformeerde onderwijs. Dat lijkt ons een prima &.

'Een goede schoolbegeleidingsdienst maakt zichzelf overbodig,' zei men in de zeventiger jaren. Is ik in een interview dat jullie denken de vijftig jaar als zelfstandige GPC niet te halen? Moet ik die opmerking in dat licht zien? Of denken jullie daar anders over?

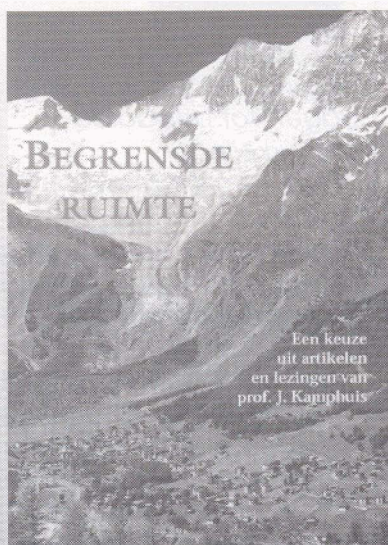
Dat eerste werd toen inderdaad gezegd. Maar dat is inmiddels een achterhaalde opvatting. Wij hopen zo lang er gereformeerde scholen zijn, die te kunnen dienen vanuit de eigen identiteit. En dat kan zo lang

die scholen ondersteuning blijven vragen.

Er zijn nu ook al wel eens scholen die gaan 'shoppen' bij andere diensten. Daar lijkt voor hen het gras groener. Anderen denken dat we een te kleine dienst zijn, ze verwachten dat we daarom geen kwaliteit kunnen bieden. Daar willen we graag tegenover stellen: In de eerste plaats we zijn geen kleine, maar een middelgrote dienst. In de tweede plaats heeft een rijksinspectierapport – opgesteld na een uitgebreid onderzoek bij het GPC – uitgewezen dat onze dienstverlening van goede kwaliteit is.

Wij kunnen gereformeerde scholen adequate ondersteuning bieden op identiteit en kwaliteit. En daar mogen we ook voor de komende vijftig jaar, onder Gods zegen, krediet voor vragen.

BEGRENSDE RUIMTE

Een keuze uit artikelen en lezingen van prof. J. Kamphuis
Samengesteld ter gelegenheid van zijn 75e verjaardag

Onder redactie van H.J. Boiten en J.J.C. Dee

Verkrijgbaar bij de boekhandel
416 pag., ing. f 39,50

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.
Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

